

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Tiina Ranta & Soili Martikainen

SISÄLLE SUOJAUTUMINEN OPPILAITOKSISSA

Tiina Ranta & Soili Martikainen

SISÄLLE SUOJAUTUMINEN OPPILAITOKSISSA

Copyright © tekijä ja Laurea-ammattikorkeakoulu 2016

Kannen kuva: Shutterstock

Sivujen 7, 8, 29, 47 ja 52 kuvat: Shutterstock

ISSN-L 2242-5241

ISSN 2242-5241 (painettu)

ISSN 2242-5225 (verkko)

ISBN: 978-951-799-470-5 (painettu)

ISBN: 978-951-799-451-4 (verkko)

Kopio Niini Oy, Helsinki 2017

SISÄLLYSLUETTELO

ALKUSANAT.....	6
KESKEISET KÄSITTEET.....	9
1. PAKOKÄYTTÄYTYMINEN SISÄLLE SUOJAUTUMISEN NÄKÖKULMASTA	10
1.1 Poistumisreitit valinnasta.....	11
1.2 Arjen esimerkki vahvistamaan teoriaa.....	12
1.3 Stressi ja paniikki.....	13
1.4 Henkilöstön auktoriteettiasema selittämässä turvallista hätätilannetoimintaa.....	14
1.5 Turvakävelyt osana henkilökunnan jatkuvaa turvallisuuskoulutusta.....	15
1.6 Yhteenveto ihmisten pakokäyttäytymisestä hätätilanteissa.....	15
2. RISKIENHALLINTA	16
2.1 Riskienhallinta.....	17
2.2 Todennäköisyyden arviointi.....	18
2.3 Seurausten arviointi.....	19
2.4 Riskin merkityksen arviointi.....	19
2.5 Potentiaalisten ongelmien analyysi.....	20
2.6 Mitä jos -tekniikka.....	22
3. OPPIMINEN	24
3.1 Yhteistoiminnallinen oppiminen.....	25
3.2 Toiminnallinen oppimisprosessi.....	26

4. SISÄLLE SUOJAUTUMINEN ONNETTOMUUDEN VUOKSI	30
4.1 Harjoittelun suunnittelu.....	31
4.2 Johtamisen merkistys hätätilanteessa.....	34
4.3 Tilannejohtajan tehtävät.....	34
4.4 Tilannejohtajan tehtävät.....	35
4.5 Viestintäjohtajan tehtävät.....	36
4.6 Ovivahdin tehtävät.....	39
4.7 Tilojen tarkastajan tehtävät.....	40
4.8 Suojautumistiloihin ohjaajien tehtävät.....	40
4.9 Suojautumistilakohtaisten vastuuhenkilöiden tehtävät.....	41
4.10 Ilmastoinnista ja sisäisistä kuulutuksista vastaavien henkilöiden tehtävät.....	41
4.11 Henkilöstön tehtävät.....	43
5. POHJAKARTAT, TILANNEJOHTOKESKUKSEN KALUSTO JA TURVALAATIKKO	44
5.1 Tilannejohtokeskuksen kalusto ja varustetarpeet.....	45
5.2 Tilannejohtokeskuksen kalusto ja varustetarpeet.....	46
5.3 Turvalaatikko.....	47
6. KUULUTUKSET JA RADIOPUHELIMEN KÄYTTÖ	50
6.1 Kuulutusohjeet sisälle suojautumista varten.....	51
6.2 Radiopuhelimen käyttöohje.....	53
LOPUKSI	55
LÄHTEET	56

ALKUSANAT

Suomalaisissa kouluissa on harjoiteltu sisälle suojautumista jo muutamien vuosien ajan. Harjoittelun skenaariona on usein ollut kohdistetun väkivallan uhka. Olemme kuulleet sisällesuojautumisharjoituksista, joissa alakoulun oppilaat ovat juosseet ”puukkomiestä” pakoon sisälle koulurakennukseen. Myös suojautumista ampumatapauksia varten harjoitellaan (Kouluissa harjoitellaan ampumisen varalta 2016). Näillä harjoituksilla on ollut hyvää tarkoittava lähtökohta. Ulkoisen väkivallan uhka ei liene kuitenkaan koulun todennäköisempien uhkien kärkipäässä, vaikka onkin tiedossa, että suomalaisiin kouluihin on kohdistunut äärimmäistä väkivallan uhkaa. Siksi suosittelemme, että koulun turvallisuutta edistäviä harjoituksia toteutettaisiin riskilähtöisesti, jolloin harjoitukset saisivat toisenlaisen lähtökohdan. Kannustamme koulun henkilökuntaa arvioimaan, mitkä ulkoiset uhat voisivat vaikuttaa haitallisesti oppilaitosyhteisöön silloin, kun henkilökunta ei osaisikaan toimia oikein. Tavoitteenamme on, että koulut keskittyisivät harjoittelemaan ensisijaisesti niitä tapahtumia varten, jotka voivat tapahtua koulupäivän aikana. Kaikenlaiset turvallisuusharjoitukset ovat toki perusteltuja, mutta tapahtumisen todennäköisyys huomioiden koulut voisivat pohtia, millaista vaaraa varten ensisijaisesti harjoittelevat.

Kun arvioidaan lähialueella tapahtuvaa vakavaa, sisälle suojautumista edellyttävää tilannetta, todennäköisimmiksi tapahtumiksi nousevat tulipalo tai kemikaali-onnettomuus. Meistä jokainen on lukenut ja kuullut joukkotiedotusvälineiden kautta lähialueella riehuvasta tulipalosta, jossa ilmaan on päässyt hengitykselle vaarallisia, palossa syntyneitä savukaasuja. Usein näissä tilanteissa pelastusviranomaisen kehottaa lähialueella olevia siirtymään sisälle sekä sulkemaan ikkunat ja ilmastointi. Tulipalon tai vakavan kemikaali-onnettomuuden vuoksi harjoittelu on perusteltua, sillä osaamattomuus voi pahimmillaan vaarantaa oppilaitosyhteisön jäsenten hengen ja terveyden. Sisälle koulurakennukseen voidaan joutua suojautumaan myös niissä tulipalotilanteissa, joissa esimerkiksi käytävälle ei ole enää turvallista siirtyä. Jokaisen koulun henkilökuntaan kuuluvan on kyettävä tekemään päätös jäädä sisälle ja sulkea ovi sekä tiedottaa pelastajille sisälle suojautuneiden

henkilöiden sijainnista, määrästä sekä muista tilanteeseen liittyvistä olosuhteista. Myös tämän skenaarion yhteinen pohdinta ja varautuminen oppilaitosyhteisössä kuuluvat osaksi kattavaa, riskilähtöistä turvallisuuskoulutusta. Toisaalta myös hyvin suunniteltu sisällesuojautumisharjoitus tulipalon tai kemikaali-onnettomuuden varalta antaa yhteisön jäsenille yhden mahdollisen mallin, jota voi tarpeen vaatiessa varioida muiden skenaarioiden varalle. Äärimmäisissä kouluun kohdistuvissa väkivallanteoissa ei ole yhtä toimintamallia, vaan yksi periaate: aina pois päin uhasta.

Tämä opas syntyi Opetushallituksen rahoittaman, Laurea-ammattikoulun toteuttaman Varautuva, turvallinen koulu -koulutuksen myötä. Osallistujien omaan kouluunsa tekemien riskienarviointien ja lähiopetuksessa käytyjen keskustelujen pohjalta todettiin tarve sisälle suojautumisen oppaalle. Tässä oppaassa keskitytään sisällesuojautumisharjoituksiin, joiden vaikuttavuutta lisätään hyvän suunnittelun kautta. Harjoituksiin tarvitaan mukaan koko oppilaitosyhteisö: henkilöstö, oppilaat tai opiskelijat sekä myös sidosryhmät. Oppilaitosyhteisössä työskentelevät sidosryhmät ovat keskiössä arjen turvallisuustyössä muutoinkin esimerkiksi tarjoamalla ruoka-, terveys-, siivous- ja kiinteistöpalveluja. Monessa koulussa heidän rooliaan ei ole vielä oivallettu arjen turvallisuustyön näkökulmasta, vaikka tämä ryhmä on monella tapaa koulun turvallisuustoiminnan keskiössä. Tosipaikan tullen jokaisen

oppilaitosyhteisön jäsenen on osattava toimia yhdessä, vaikka toisinaan kuuleekin, että esimerkiksi ravintolapalveluja tuottavilla toimijoilla olisi turvallisuuden osalta oma pelastussuunnitelmansa yhteisessä kiinteistössä. Turvallisuustyö ei voi olla jokaisen eri toimijan luoma erillinen toiminto, vaan pikemminkin yhteistyöllä johdettua ja toteutettua työtä. Turvallisuus on aidosti vasta silloin hallinnassa, kun sitä toteuttaa koko oppilaitosyhteisö yhdessä suunnitellen, harjoitellen ja tosipaikassa toimien.

Tämän oppaan ensimmäinen luku käsittelee yksilön käyttäytymistä sekä suojattavan koulun ja koulurakennuksen erityispiirteitä. Toinen luku sisältää riskienhallinnan periaatteita ja riskilähtöisen koulutuksen perusteita. Kolmas luku keskittyy luomaan hyvän oppimisen lähtökohtia toiminnallisten menetelmien kautta. Neljännessä luvussa kuvataan sisällesuojautumisharjoituksiin sekä myös tositilanteisiin suunniteltuja ohjeita ja menettelyitä. Viidennessä luvussa keskitytään erilaisten lisämateriaalien tuottamiseen. Viimeisessä, kuudennessa luvussa esitellään vielä viestintään liittyvää välineistöä ja annetaan esimerkkejä kuulutusohjeiden toteuttamiseksi.

Kommentteja ja palautetta julkaisusta voit lähettää oppaan tekijöille Tiina Rannalle (tiina.ranta@laurea.fi) ja Soili Martikaiselle (soili.martikainen@laurea.fi).

KESKEISET KÄSITTEET

Riski on epävarmuuden vaikutus tavoitteisiin, joka kuvataan usein tapahtuman toteutumisen todennäköisyyden ja sen seurausten yhdistelmänä (SFS-opas 73:2011, 8). Tässä oppaassa tarkastellaan ainoastaan negatiivisia, ei-toivottuja riskejä.

Riskiperusteisuus tarkoittaa epävarmuuden huomioon otettavaa lähestymis- ja päätöksentekotapaa, jossa tarkastellaan monipuolisesti käsiteltävään aiheeseen kytkeytyviä riskejä ennen päätöksentekoa. Riskiperusteisuuden tulisi olla kiinteä osa jokapäiväistä johtamis- ja päätöksentekoprosessia. (Haimes 2015, 3-4.)

Sisälle suojautuminen on suojautumiskeino vaaratilanteita varten. Sisätiloihin suojaudutaan tyypillisimmin yleisen vaaramerkin perusteella onnettomuuden, kuten suuren tulipalon, aiheuttaman myrkyllisen savun tai kaasuvaaratilanteen vuoksi. Myös säteilyvaara tai väkivallan uhka voi aiheuttaa tarpeen suojautua sisälle. (Sisäministeriö 2016; SPEK 2016; STUK 2016: Kreuz, J., Pelkonen, N., Ranta, T., Turunen, T. Viitanen J. & Vuoripuro, J. 2010.) Kaasuvaaratilanne voi syntyä kloorin, ammoniakkin tai rikkidioksidin leviämisestä tuulen mukana esimerkiksi liikenneonnettomuuden seurauksena (Pelastustoimi 2016).

Uhka on mahdollisesti toteutuva haitallinen tapahtuma, joka toteutuessaan aiheuttaisi kohteelleen ei-toivottuja seurauksia (Valtiovarainministeriö 2008, 122).

Luvussa 1 luodaan lyhyt katsaus yksilön pakokäyttäytymiseen, jota on tutkittu Suomessa vielä verraten vähän. Vaikka tutkimustulokset ovatkin suurelta osin keskittyneet poistumista vaativiin tilanteisiin, voi niitä soveltaa osin myös sisälle suojautumista edellyttäviin skenaarioihin. Yhtenä keskeisenä havaintona on henkilökunnan toiminta: kun harjoittelu on säännöllistä, johdonmukaista ja luottamusta herättävää, sillä on merkitystä turvallisempaan pakokäyttäytymiseen. Myös kiinteistön hyvin tuntevan ja kyseisissä tiloissa harjoituksissa harjaantuneen henkilökunnan osuutta turvalliseen poistumiseen tai sisälle suojautumiseen ei voida koskaan korostaa liikaa.

1. PAKOKÄYTTÄYTYMINEN SISÄLLE SUOJAUTUMISEN NÄKÖKULMASTA

U sein kuulee, että turvallisuusharjoitusten skenaariot ja muu toteutus kopioidaan muilta, jo harjoituksen pitäneiltä kohteilta. Niitä toteutetaan sen kummemmin asiaa miettimättä, koska ”harjoituksia kuuluu tehdä”. Niin poistumis- kuin sisällesuojautumisharjoitustenkin suunnittelussa on hyvä perehtyä ensin oman oppilaitoksen toimintaympäristön erityispiirteisiin. Myös tutkimuksista ja selvityksistä sekä tästä julkaisusta voi hakea lisäarvoa turvallisuustoimintaa tukeviin harjoituksiin. Esimerkiksi tutkimustulokset, jotka koskevat yksilön käyttäytymistä pakoa edellyttävissä tilanteissa, luovat harjoitukselle ja samalla koko poistumisprosessin suunnittelulle vähintäänkin otolliset lähtökohdat. Keskeisten, yksilön ja ryhmän käyttäytymiseen liittyvien lainalaisuuksien haltuun otto auttaa jokaista harjoituksen suunnitteluun osallistuvaa paremmin ymmärtämään paitsi oppilaitosyhteisön jäsenten käyttäytymiseen niin myös koulurakennukseen liittyviä erityispiirteitä.

Yksilöiden ja ryhmien pakokäyttäytymistä hätätilanteissa on tutkittu Suomessa vielä niukasti. Matikainen (2007, 72) kuvaa omassa pro gradu -työssään hätätilanteessa toimimista sosiaalipsykologian viitekehyksessä. Vaikka Matikainen ei käsittele sisälle suojautumista edellyttäviä tilanteita, voidaan osaa pakokäyttäytymiselle tyypillisistä ilmiöistä soveltaa myös sisälle suojautumisen harjoittelussa.

1.1 Poistumisreitin valinnasta

Lo, Huang, Wang & Yuen (2006) korostavat, että poistumisprosessissa yksi keskeisimmistä tekijöistä on poistumiseen liittyvän reitin valinta. Tulipalotilanteessa, jossa useampi yksilö pyrkii poistumaan samanaikaisesti, vaikuttaa tämän päätöksen tekoon myös muiden tekemät valinnat poistumisreitin suhteen. Dynaamisen poistumisprosessin tutkimus, jossa toisten poistujien tekemät reittivalinnat näyttävät vaikuttavan yksilön valintoihin ja käyttäytymiseen, on tutkijoiden mukaan tärkeä

kohde selvittää. (Lo, Huang, Wang & Yuen 2006, 366–368.) Se on sitä myös jokaiselle meistä – pakokäyttäytymisen kotimaista tutkimusta soisi olevan enemmän ja sitä kautta syntyvää ymmärrystä siitä, miten ryhmän toiminnan merkitys korostuu hätätilanteissa.

Esimerkiksi perheenjäsenten ja ystävien tekemät poistumisreitit ohjaavat pitkälti pakokäyttäytymistä. Enemmistön tekemät valinnat ohjaavat myös muita poistujia valitsemaan pakoreitin hätätilanteissa. Pakokäyttäytymisessä poistujat liikkuvat tuttuja yksilöitä ja paikkoja kohti. Tiiviit, keskinäiset psykologiset siteet omaavat yksilöt näyttävät tutkimusten valossa toimivan siten, että he kokoavat ensin heille läheiset yhteen ja tämän jälkeen pyrkivät poistumaan ryhmänä. Ryhmäksi kehuutetaan tietyt kokoonpanot, kuten esimerkiksi perhe tai yksilöt, joiden kanssa on tultu yhdessä sisään ja sovittu tapaamisesta. (Matikainen 2007, 74.)

Matikainen (2007, 74) painottaa kontaktin merkitystä ja sen korostumista ryhmän jäsenten välillä erilaisissa hätätilanteissa. Oppilaitosten osalta tämän voi tulkita siten, että esimerkiksi samalla luokalla olevat oppilaat, samalle kurssille osallistuvat opiskelijat tai samassa työhuoneessa työskentelevät henkilöt poistuvat tilasta vasta, kun kaikki ovat koolla. Tämän ilmiön olemassaoloa on hyvä käsitellä silloin, kun yhteisöön luodaan turvallisen toiminnan pelisääntöjä. Ilmiö kannattaa ottaa myös huomioon, kun suunnitellaan sisällesuojautumisharjoitusta.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että yksilöt valitsevat pakoreitiksi sen oven tai kulkureitin, jota kautta ovat tulleet sisälle kiinteistöön. Usein se on rakennuksen pääovi. Tämä valinta tehdään, vaikkei se olisikaan turvallisimmissa hätätilanteissa toimimisen vaihtoehto. Yksilöt ja ryhmät näyttävät pakotilanteessa hakeutuvan kohti normaalistikin käytössä olevaa reittiä. Tätä käyttäytymistä on perusteltu sillä, että yksilöt kokevat tuntemattomien vaihtoehtojen lisäävän uhan tunnetta.

1.2 Arjen esimerkki vahvistamaan teoriaa

Tämä edellä kuvattu tutkimustulos oli todennettavissa eräässä poistumisharjoituksessa. Siinä tehtävänä oli seurata yhteisön jäsenten toimintaa, kun pääasiallinen kulkureitti rakennuksen pääoven kautta oli estetty. Harjoituksessa oli savukoneen tuottaman savun ja kiinteän esteen avulla toteutettu pääoven ”blokkaminen”. Harjoitus alkoi, kun palokellot alkoivat soida kuulutusten säestäessä niitä. Samassa työhuoneessa työskennelleet henkilöt tarkastivat tilan sekä merkitsivät sen tarkastetuksi oveen kiinnitettävällä TYHJENNETTY-kyllillä. He lähtivät etenemään käytävää pitkin ryhmänä. Huomionarvoista oli se, etteivät he valinneet lähintä, poistumiseen osoitettua reittiä, vaan lähtivät suuntaamaan päivittäin käyttämäänsä pääovea kohti. Avarassa ala-aulessa, pääoven läheisyydessä, ryhmä havaitsi savukoneen aiheuttamaa savua. Ryhmä päätyi tästä syystä etenemään rappusia ylös, seuraavaan (rakennuksen toiseen) kerrokseen. Ryhmän jäsenillä oli päivittäisestä kulkemisesta johtuen tieto, että sieltä pääsee toisia portaita pitkin siirtymään takaisin alas, lähelle pääovea. Jos kyseessä olisi ollut tositalanne, jokainen heistä olisi ollut välittömässä hengenvaarassa - nouseminen avotilan toiseen kerrokseen olisi ollut

heille fataalia tulipalossa ensin ylös nousevien, myrkyllisten savukaasujen vuoksi. Ryhmässä kaikki näyttivät toimivan yhdessä ja vain yhtä tavoitetta kohti – hinnalla millä hyvänsä pääovea kohti. Vaikka tämä yllä kuvattu tilanne liittyikin poistumisharjoitukseen, on siinä todettu ryhmän käyttäytyminen mahdollista myös sisälle suojautumisen yhteydessä. Kiinteät siteet omaava ryhmä kokoontuu yhteen ja jos selkeää, kaikkien haltuun ottamaa toimintamallia ei sen ryhmän jäsenillä ole hallussa, tehdyt ratkaisut eivät myöskään edistä turvaan pääsyä.

1.3 Stressi ja paniikki

Hätätilanteille tyypillinen stressi vaikuttaa myös toimintaamme. Se voi näyttäytyä pakotilanteessa niin, että poistujan huomio kiinnittyykin epäoleellisuuksiin. Myös turvallisen poistumisen tai suojautumisen edellytyksenä oleva asia tai tekijä saattavat jäädä vähemmälle huomiolle tai jopa kokonaan huomiotta. Stressiä syntyy läheisestä vaarasta, aikapaineesta sekä moniselitteisestä informaatiosta. Toisaalta stressiä pidetään välttämättömänä, sillä se motivoi yksilöä toimintaan hätätilanteissa. (Matikainen 2007, 75.)

Stressin voimakkuus vaihtelee eri syistä. Tutkimukset osoittavat, että stressioireiden voimakkuus riippuu punnittujen menetysten suuruudesta. Kun yksilön pakomahdollisuudet kaventuvat äkisti ja hän tajuaa olevansa hengenvaarassa, stressitaso nousee ja seurauksena voi olla paniikinomainen tila. Stressitilassa oleva yksilö ei välttämättä kykene enää käsittelemään rationaalisesti ympäristöönsä liittyvää informaatiota, jolloin kyky punnita erilaisia vaihtoehtoja rajoittuu entisestään. Tällöin pakenemassa oleva yksilö ei välttämättä pysty enää valitsemaan turvallisinta reittiä eikä lukemaan esimerkiksi poistumisreitien kylttejä tai monimutkaisia ohjeita. (Matikainen 2007, 75.)

Saari (2000, 49) on kuvannut kriisin ensivaihetta, psyykkistä stressivaihetta niin, että tällöin valtaosa yksilöistä säilyttää toimintakykynsä. Tälle vaiheelle tyypillistä on se, että yksilö pyrkii suojaan ja turvaan. Toiminta saattaa näyttää ulkopuoliselle siltä, että hän toimisi ”tunteettomasti” pelastautuakseen. Noin 20 % ihmisistä voi joutua paniikkiin, tulla hysteeriseksi tai lamaantua sekä muuttua apaattiseksi. Jos yksilöt arvioivat onnettomuuden tai vaaratilanteen sellaiseksi, että pelastautuminen on mahdollista, mutta pelastautumismahdollisuudet ovat pienet, lisääntyy paniikkiin joutuneiden määrä. Tällaisesta tilanteesta Saari mainitsee esimerkkinä tulipalon väkijoukossa. Jos yksilöt arvioivat tilanteen niin, ettei pelastautumisen mahdollisuuksia enää ole, lisääntyy lamaantuneiden määrä. (Saari 2000, 49.)

Mahdollisen paniikin huomioiminen jo harjoituksen skenaariota ja toteuttamista suunniteltaessa on myös hyvä ottaa puheeksi. Esimerkiksi sen pohtiminen, miten toimittaisiin, jos sisällesuojautumistarpeen aiheuttaisikin jokin äärimäisen vakava tekijä, on tärkeä käydä yhdessä keskustellen läpi. Entä miten hoidettaisiin tilanne, joka saattaisi laukaista osassa suojaan hakeutuvia henkilöitä paniikin? Samalla voidaan perehtyä myös niihin keinoihin, joilla paniikin syntymisen mahdollisuutta voidaan minimoida. Vaikeat ja haasteelliset tapahtumat sekä tilat ovat tutkitusti omiaan kasvattamaan paniikkia hätätilanteessa. Poistumis- ja sisällesuojautumistilannetta ei koskaan voida vakioida kaikkien siihen vaikuttavien tekijöiden vuoksi. Tämä on tärkeä tieto silloin, kun harjoituksista halutaan tehdä parhaalla mahdollisella tavalla kohdettaan palvelevia.

1.4 Henkilöstön auktoriteettiasema selittämässä turvallista hätätilannetoimintaa

Myös henkilöstön auktoriteettiasemalla on ratkaiseva merkitys yksilöiden pakokäyttäytymiseen ja tätä kautta hyvin onnistuneeseen evakuointiin. Jos henkilökunnan toiminta on hyvin harjoiteltua, johdonmukaista ja luottamusta herättävää, on sillä todettu olevan merkitystä turvallisempaan pakokäyttäytymiseen. Rakennuksen hyvin tuntevan ja kyseisissä tiloissa harjoituksissa harjaantuneen henkilöstön osuutta turvalliseen poistumiseen tai sisälle suojautumiseen ei voida koskaan korostaa liikaa. Heidän toimestaan annetun selkeän ja johdonmukaisen ohjeistuksen on osoitettu olevan tärkeä tekijä turvallisen pakotilanteen varmistamiseksi. (Klem & Best 1982, 73.)

Jokainen hätätilanne on erilainen: tuli on voinut päästä irti pääoven yhteydessä olevassa ala-aulassa, jonne voimakkaan savunmuodostuksen vuoksi ei voi enää mennä. Tai läheisessä kemiantehtaassa on tapahtunut voimakas räjähdys, josta aiheutuu lähialueella oleville ihmisille vakavaa vaaraa. Pakotilanteessa korostuu yksilöiden sosiaalisuus ja yhteisön muiden jäsenten merkitys. Huomionarvoista on, ettei kukaan ei voi ennakolta päättää esimerkiksi sitä, mikä tulee olemaan hätätilanteessa selviytymisen kannalta paras, käytettävissä oleva kulkureitti. Tämän vuoksi on ensiarvoisen tärkeää, ettei poistumistilanteissa tai sisälle suojauduttaessa pakoteta ketään tietyille kulkureiteille. Pan (2006, 12) toteaa, että (työyhteisöissä) yksilöiden suunniteltu ohjaaminen tilaan vaihtoehtoisia reittejä pitkin voi mahdollistaa parempaa hätätilanteessa toimimista. Hän toteaa, että tällöin todennäköisyys käyttää näitä kulkureittejä hätätilanteessa nousee. Vaikka Matikainen keskittyy pakokäyttäytymiseen poistumisturvallisuuden näkökulmasta, on tässä selkeä viesti kaikenlaisten hätätilanteiden varautumisen varalle. Onkin tärkeää, että oppilaitosyhteisön jäsenille syntyy kokemus vaihtoehtoisista kulkureiteistä, jotta he osaisivat käyttää niitä myös mahdollisissa hätätilanteissa. Sama koskee myös sisälle suojautumista. Jos yhteisön jäsenet eivät ole koskaan siirtyneet suojautumistiloihin tai jos niitä ei ole osoitettu kiinteistöstä, ei hätätilannetoiminta voi olla näissä olosuhteissa sujuvaa, turvallista toimintaa edistävää.

1.5 Turvakävelyt osana henkilökunnan jatkuvaa turvallisuuskoulutusta

Hyvin suunnitellut turvakävelyt auttavat oppilaitosyhteisöjä varautumaan kaikkein haasteellisimpiinkin hätätilanteisiin. Turvakävelyissä osallistujien kanssa kuljetaan konkreettisesti ulos poistumisreittejä pitkin ja samalla pienennetään sitä oletusta, että tuntemattomat reitit muodostuisivat uhkaaviksi hätätilanteessa toimittaessa. Mitä useammin henkilökuntaan kuuluva osallistuu turvakävelyyn, sitä suuremmalla todennäköisyydellä hän selviytyy pakoa edellyttävistä tilanteista pystyen samalla auttamaan myös muita osallisia. Tämän vuoksi erityisesti henkilökunnalle suunnatut, riittävän usein toteutetut ja dokumentoidut turvakävelyt ovat ensiarvoisen tärkeä ja helposti toteutettavissa oleva osa jokaisen oppilaitoksen turvallisuuskoulutusta. Tämän toteuttamiseen ei tarvita kalliita ulkopuolisia luennoitsijoita, vaan yhteinen päätös turvakävelyn toteuttamisesta esimerkiksi yhteisten kokosten lomassa.

1.6 Yhteenvedo ihmisten pakokäyttäytymisestä hätätilanteissa

Hyvän harjoituksen suunnitteluun kuuluu myös sen pohtiminen, mitä reittejä oppilaitosyhteisön jäsenet todennäköisesti hätätilanteessa tulisivat käyttämään. Yksilöiden käyttäytymisen on todettu olevan uhkatilanteissa johdonmukaista, ja tyypillistä on käyttää hätätilanteessa samaa, tuttua reittiä. Myös se, muodostuuko oppilaitosyhteisöissä kiinteitä ryhmiä, on hyvä huomioida jo harjoittelun suunnitteluvaiheessa. Ohjeiden ja opasteiden selkeydellä on osoitettu olevan vaikutusta siihen, miten hyvin ihmiset pystyvät säilyttämään toimintakykynsä haasteellisimmassakin tilanteissa.

Harjoituksissa ja toki myös tositilanteessa toimisessa olennaista on se, miten johdonmukaista ja sujuvaa hätätilannetoiminnan ohjaus ja johtaminen on. Tällä tarkoitetaan muun muassa sitä, miten hyvin henkilöstö pystyy oman toimintansa kautta osoittamaan osaamisensa ja kyvykkyytensä toimia kaikissa mahdollisissa tilanteissa. On sanomattakin selvää, että tähän päästään vain systemaattisella ja jatkuvalla harjoittelulla. Myös oppilaitosyhteisön jäsenten erityispiirteet kuten ikä, terveydentila tai toimintakyky ratkaisevat suojautumistarpeiden suunnittelun lähtökohdat. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen lapsiryhmät tai erityislapset tuovat jo ikä- ja kehitystasonsa perusteella erilaisia turvallisuusvaateita kuin selkeästi vanhemmat oppilaat. Unohtaa ei sovi myöskään oppilaitoksen sidosryhmiä, heidän tarpeitaan ja odotuksiaan.

Myös itse koulurakennuksella on vaikutusta ihmisten hätätilanteessa toimimiseen. Tällöin on huomioitava myös kiinteistön kunto, kerrosten määrä sekä rakenteelliset ja tekniset ratkaisut. Samoin huomioitavia asioita ovat myös lähialueella sijaitsevat riskikohteet, kuten vilkkaat liikenneväylät, rautatiet, teollisuuskiinteistöt, liikenneasemat ja voimalat.

Luvussa 2 tarkastellaan riskejä oppilaitosyhteisön toiminnan ja erityisesti erilaisten turvallisuusharjoitusten järjestämisen näkökulmasta. Riskilähtöinen harjoittelu perustuu oppilaitosyhteisössä yhteisesti tunnistettuihin riskeihin, toisin sanoen koulu harjoittelee niitä tapahtumia varten, joiden todennäköisyys on merkittävin.

Tässä luvussa esitellään oppilaitosyhteisölle kaksi käyttökelpoista ja yhteisesti toteutettavaa riskien arviomenetelmää. Nämä sopivat kaikkiin koulun toimintoihin ja tehtäviin.

2. RISKIT JA RISKIENHALLINTA

Tässä luvussa esitellään riskienhallinnan periaatteet. Lisäksi tarkastellaan kahta erilaista riskien arviointiin soveltuvaan menetelmää: potentiaalisten ongelmien analyysiä ja mitä jos -tekniikkaa.

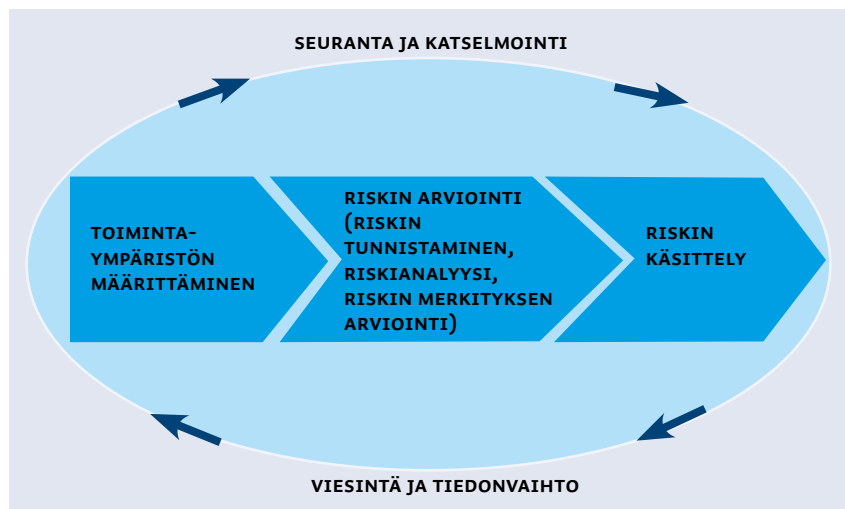
Toisinaan kuullaan, että koulut harjoittelevat esimerkiksi kohdistettua, vakavaa väkivaltatapahtumaa varten. Jos koulu olisi tunnistanut, arvioinut ja käsitellyt riskinsä, on varmaa, että lähialueella tapahtuva tulipalo tai myrkkyyvuoto näyttäytyisi huomattavasti todennäköisempänä tapahtumana kuin fataali väkivallanteko. Yhteisö tietää ja tuntee toimintaansa kohdistuvat riskit ja voi näin suunnitella toimintaansa riskiperusteisesti. Riskien kautta koulut voivat keskittyä turvallisuustyössään olennaiseen, ja myös pelot hyvin epätodennäköisistä tapahtumista voivat osaltaan hälvetä.

2.1 Riskienhallinta

Kaikilla organisaatiolla on sisäisiä ominaisuuksia, haavoittuvuuksia, jotka altistavat organisaation riskeille ja ei-toivotuille tapahtumille (SFS-opas 73:2011, 13). Riskienhallinnan avulla organisaatiota johdetaan ja ohjataan riskien osalta. Riskienhallinta on myös osa päätöksentekoa. Se on koordinoitua, tilannekohtaista, ajantasaista toimintaa, joka perustuu parhaaseen käytettävissä olevaan tietoon. Riskienhallinta tukee lisäksi organisaation jatkuvaa kehittymistä. (SFS-ISO 31000:2011, 22.)

Riskillä tarkoitetaan epävarmuuden vaikutusta tavoitteisiin. Se kuvataan usein tapahtuman toteutumisen todennäköisyyden ja sen seurausten yhdistelmänä. Vaikka riski voi olla sekä positiivinen että negatiivinen, tarkastellaan tässä oppaassa vain negatiivisia, ei-toivottuja riskejä. (SFS-opas 73:2011, 8.)

Riskienhallintaprosessi on esitetty kuviossa 1.

Kuvio 1. Riskinhallintaprosessi (SFS-ISO 31000: 2011, 10)

Riskienhallinta on kokonaisprosessi, joka kattaa toimintaympäristön määrittämisen, riskien arvioinnin ja riskien käsittelyn. Riskien arviointi sisältää riskin tunnistamisen, riskianalyysin ja riskien merkityksen arvioinnin. Riskianalyysi on prosessi, jossa pyritään ymmärtämään riskin luonne ja määrittämään riskitaso. Riskin merkityksen arvioinnissa määritellään, onko riski hyväksyttävä tai siedettävä. Riskin käsittelyssä muokataan riskiä. Riskin käsittely voi olla esimerkiksi riskin ottamista, torjumista, jakamista, lieventämistä, poistamista tai estämistä. Riskinhallintaprosessiin kuuluu olennaisena osana viestintä, tiedonvaihto, seuranta ja katselmointi. (SFS-Opas 73:2011, 14–15; SFS-ISO 31000: 2011, 10–20.)

Käytä riskien arviointiin esimerkiksi potentiaalisten ongelmien analyysiä (POA) tai mitä jos -tekniikkaa. Selvitä ja arvioi ei-toivotun tapahtuman riskit sen todennäköisyyden ja seurausten vakavuuden avulla. Suunnittele jokaista ei-hyväksyttävää riskiä varten ennaltaehkäisevät järjestelyt, varautumisjärjestelyt sekä toiminta riskin toteutuessa.

2.2 Todennäköisyyden arviointi

Arvioi riskin todennäköisyyttä taulukon 1 avulla.

Taulukko 1. Riskin todennäköisyyden arviointi

TODENNÄKÖISYYS	TODENNÄKÖISYYDEN TUNNUSPIIRTEET
1 HYVIN EPÄ-TODENNÄKÖINEN	TAPAHTUMA, JOKA ESIINTYY HARVOIN TAI EPÄSÄÄNNÖLLISESTI
2 EPÄTODENNÄKÖINEN	TAPAHTUMA, JOKA ESIINTYY TOISTUVASTI, MUTTEI SÄÄNNÖLLISESTI
3 TODENNÄKÖINEN	TAPAHTUMA, JOKA ESIINTYY USEIN TAI SÄÄNNÖLLISESTI

Arvioi riskin todennäköisyyttä asteikolla 1–3, jossa 1 on hyvin epätodennäköinen, 2 on epätodennäköinen ja 3 on todennäköinen.

2.3 Seurausten arviointi

Arvioi riskin seurausta esimerkiksi taulukon 2 avulla.

Taulukko 2. Riskin seurauksen vakavuuden arviointi

SEURAUUS	SEURAUKSEN VAKAVUUS
1 LIEVÄSTI HAITALLINEN	TAPAHTUMA AIHEUTTAA OHIMENEVÄN SAIRAUDEN TAI HAITAN. SE AIHEUTTAA ENINTÄÄN 3 PÄIVÄN POISSAOLON.
2 HAITALLINEN	TAPAHTUMA AIHEUTTAA SUUREMPIA TAI PITKÄKESTOISEMPIA SEURAUKSIA TAI VAIKUTUKSELTAAN LIEVEMPIÄ HAITTOJA. SE AIHEUTTAA 3-30 PÄIVÄN POISSAOLON.
3 ERITTÄIN HAITALLINEN	TAPAHTUMA AIHEUTTAA PYSYVIÄ TAI PALAUTUMATTOMIA VAMMOJA. SE AIHEUTTAA SAIRAALAAHOITOA JA YLI 30 PÄIVÄN POISSAOLON.

Arvioi riskin seurauksen vakavuutta asteikolla 1–3, jossa 1 on lievästi haitallinen, 2 on haitallinen ja 3 on erittäin haitallinen.

2.4 Riskin merkittävyyden arviointi

Arvioi riskin merkittävyyttä joko koulusi oman tai taulukon 3 avulla.

Taulukko 3. Riskin merkittävyyden arviointi

TODENNÄKÖISYYS	SEURAUKSEN VAKAVUUS		
	LIEVÄSTI HAITALLINEN (1)	HAITALLINEN (2)	ERITTÄIN HAITALLINEN (3)
HYVIN EPÄ-TODENNÄKÖINEN (1)	MERKITYKSETÖN RISKI	VÄHÄINEN RISKI	KOHTALAINEN RISKI
EPÄTODENNÄKÖINEN (2)	VÄHÄINEN RISKI	KOHTALAINEN RISKI	MERKITTÄVÄ RISKI
TODENNÄKÖINEN (3)	KOHTALAINEN RISKI	MERKITTÄVÄ RISKI	SIETÄMÄTÖN RISKI

Arvioi riskin suuruutta ei-toivotun tapahtuman todennäköisyyden ja seurausten vakavuuden avulla. Riski voi olla merkityksetön, vähäinen, kohtalainen, merkittävä tai sietämätön. Voit laskea riskiluvun seuraavilla kaavoilla:

- tapahtuman todennäköisyys x seurausten vakavuus; tai
- tapahtuman todennäköisyys x seurausten vakavuus² (jos haluat korostaa seurausten vakavuutta)

2.5 Potentiaalisten ongelmien analyysi

Potentiaalisten ongelmien analyysi on riskien arviointimenetelmä. Siitä käytetään myös lyhennettä POA. Menetelmällä on mahdollista tunnistaa erityyppisiä ja -tasoisia ongelmia. Se tehdään pienryhmässä, jonka jäsenet tuntevat käsiteltävän kohteen, toiminnon tai tehtävän hyvin. POA aloitetaan valitsemalla ja rajaamalla tarkasteltava kohde. Tarkastelussa ei etukäteen rajata mitään ongelmatyyppiä analyysin ulkopuolelle. Analyysin toteutuksen edellytyksenä on, että organisaation johto antaa tukensa ja myöntää resurssit analyysin laadintaan. Tavoitteena on löytää kohteen, toiminnon tai työtehtävän keskeisimmät ongelma-alueet sekä keskeisimpiin vaaroihin liittyvät onnettomuustekijät. (Suomen Riskienhallintayhdistys 2016a.) Taulukossa 4 on esitetty POA täydennettynä riskianalyysillä, riskin merkityksen arvioinnilla ja riskin käsittelyllä viiden vaiheen avulla.

Taulukko 4. POA täydennettynä riskianalyysillä, merkityksen arvioinnilla ja käsittelyllä (Suomen Riskienhallintayhdistys 2016a; 2016b; SFS-ISO 31000: 2011, 10)

VAIHE	TEHTÄVÄT
1. VAIHE: VALMISTELU	<ul style="list-style-type: none"> ENSIMMÄISEN VAIHEEN AIKANA VETÄJÄ VALMISTAUTUU POA:AN. HÄN TUTUSTUU OLEMASSA OLEVAAN AINEISTOON, KUTSUU OSALLISTUJAT PIENRYHMÄÄN SEKÄ LAATII TILAISUUTEEN RÄÄTÄLÖIDYN AVAINSANALUETTELOON POA:N AVAINSANALUETTELOON AVULLA: HTTP://WWW.PK-RH.FI/UPLOADS/POA-ANALYYSI/POA-YLEINEN-AVAINSANALUETTELO-TIETOKORTTI.PDF PIENRYHMÄ PÄÄTTÄÄ ALUKSI, MITEN VALITTUA AIHETTA TARKASTI OTTAEN TARKASTELLAAN, KEITÄ HENKILÖITÄ AIHE KOSKEE SEKÄ MYÖS MÄÄRITTELEE MAHDOLLISEN RAJAUKSEN. TARKASTELTAVAN KOHTEEN LAAJUUDESTA JA MONIMUTKAISUUDESTA RIIPPUEN KOHDE VOIDAAN JAKAA PIENEMPIIN, ERIKSEEN TARKASTELTAVIIN OSIIN.
2. VAIHE: HILJAINEN AIVORIIHI	<ul style="list-style-type: none"> JOKAINEN KIRJOITAA TUNNISTAMANSÄ RISKIT KOKONAISIN VIRKKEIN ESIMERKIKSI POST-IT -LAPUILLE JA KIINNITTÄÄ LAPUT MUOVITASKUUN (KUVA 1) ENSIMMÄISELLÄ KIERROKSELLA KIRJOITETAAN ENINTÄÄN KOLME LAPPUA PER HENKILÖ JA KIERROKSEN PÄÄTTEEKSI JOKAINEN ANTAA OMAN MUOVITASKUNSA LAPPUINEEN VASEMMALLA PUOLELLA ISTUVALLE HENKILÖLLE SEURAAVILLA KIERROKSILLA KIRJOITETAAN YLEENSÄ YKSI LAPPU PER HENKILÖ KIERROSTA KOHTI MUOVITASKUT LAPPUINEEN KIERTÄVÄT EDELLEEN OSALLISTUJIEN VÄLILLÄ MUIDEN KIRJOITTAMIEN LAPPUIEN LUKEMINEN AUTTAA YLEENSÄ LÖYTÄMÄÄN UUSIA RISKEJÄ VETÄJÄ AKTIVOI AIVORIIHEEN OSALLISTUJIA ESITTÄMÄLLÄ AVAINSANOJA SIINÄ VAIHEESSA, KUN LAPPUIEN KIRJOITTAMINEN ALKAA HIDASTUA HILJAINEN AIVORIIHI PÄÄTTYÄ, KUN UUSIA LAPPUIA EI ENÄÄ SYNNY

VAIHE	TEHTÄVÄT
3. VAIHE: KESKUSTELU- MUOTOINEN AIVORIIHI	<ul style="list-style-type: none"> POST-IT -LAPUT SIIRRETÄÄN SEINÄLLE FLÄPPIPAPERILLE LAPUT KÄYDÄÄN YHDESSÄ LÄPI JA VARMISTUTAAN, ETTÄ KAIKKI RYHMÄN JÄSENET YMMÄRTÄVÄT LAPUT SAMALLA TAVALLA LAPPUJA SAA TARVITTAESSA TÄYDENTÄÄ, JOTTA NIISTÄ TULEE ENTISTÄ SELKEÄMPIÄ JOS MIELEEN NOUSEE VIELÄ UUSIA RISKEJÄ, UUSIA LAPPUJA SAA MYÖS KIRJOITTA RYHMITELLÄÄN YHDESSÄ SAMAA AIHETTA KÄSITELTÄVÄT LAPUT YHTEEN JOS ON KAKSI TAI USEAMPI TÄYSIN SAMAN SISÄLTÖINEN LAPPU, LAITETAAN NÄMÄ LAPUT PÄÄLLEKKÄIN. MITÄÄN LAPPUA EI SAA HEITTÄÄ POIS VARMISTETAAN VIELÄ, ETTÄ YHDESSÄ RYHMÄSSÄ OLEVAT LAPUT LIITTYVÄT TOISIINSA JA KÄSITTELEVÄT SAMAA AIHETTA. TARKISTETAAN, ONKO JOKIN AIHE TOISEN AIHEEN SYY TAI SEURAUUS JA RYHMITELLÄÄN AIHEET FLÄPPIPAPERILLE TÄMÄN TIEDON PERUSTEELLA AIHEET KIRJOITETAAN NÄKYVIIN FLÄPPIPAPERILLE POST-IT -LAPPURYHMIEN YLÄPUOLELLE
4. VAIHE: RISKIANALYYSI, RISKIN MERKITYKSEN ARVIOINTI JA RISKIN JA KÄSITTELY	<ul style="list-style-type: none"> TEHDÄÄN RISKIANALYYSI, JOSSA MÄÄRITELLÄÄN JOKAISALLE RISKILLE RISKITASO. ARVIOIDAAN RISKIEN MERKITYSTÄ MÄÄRITTÄMÄLLÄ, OVATKO RISKIT HYVÄKSYTTÄVIÄ VAI PITÄÄKÖ NIITÄ KÄSITELÄ. TARVITTAESSA KÄSITELLÄÄN RISKEJÄ EHDOTTAMALLA JA SOPIMALLA RISKIEN HALLINTAKEINOISTA. ARVIOIDAAN MYÖS JÄÄNNÖSRISKIN TASO KORJAAVIEN TOIMIEN JÄLKEEN NIMETÄÄN RISKEILLE OMISTAJAT SEKÄ SUUNNITTELAAN MAHDOLLISTEN KORJAAVIEN TOIMIEN AIKATAULUT TULOKSET KIRJATAAN LOMAKKEELLE
5. VAIHE: RAPORTOINTI	<ul style="list-style-type: none"> HYVÄ LOPPURAPORTTI SISÄLTÄÄ AINAKIN SEURAAVAT SEIKAT <ul style="list-style-type: none"> JOHDANTO TAVOITTEET JA RAJAUS MAHDOLLISET OLETUKSET JA NIIDEN PERUSTELUT TARKASTELTAVAN KOHTEEN KUVAUS JA OSALLISTUJAT LÄHTÖTIEDOT JA NIIDEN LÄHTEET KÄYTETYT RISKIENARVIOINTITYÖKALUT JA TEKNIIKAT MUKAAN LUKIEN OLETUKSET JA TARKKUUDEEN/ RIITTÄVYYDEN TODENTAMINEN TULOKSET JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET YHTEENVETO RISKIREKISTERI

POAn hiljainen aivoriihi on käynnissä kuvassa 1.

Toteuta POAn hiljainen aivoriihi Post-it -lappuja käyttäen. Liimaa laput muovitaskuun, jotta lappujen liima säilyy puhtaana. Liimaa Post-it -laput fläppipaperille keskustelumuotoisen aivoriihen aikana.

Kuva 1. Hiljainen aivoriihi

2.6 Mitä jos -tekniikka

Mitä jos on riskien arviointimenetelmä. Se on standardin SFS-EN 31010: 2011 liitteen B.9 mukainen menetelmä, joka on systemaattinen, ryhmätyöhön perustuva tekniikka. Vetäjä esittää kokouksessa fraaseja ja apusanoja, jotka auttavat osallistujia tunnistamaan riskejä. Vetäjä selvittää ryhmän kanssa, miten poikkeamat käytäytymisessä ja normaalitoiminnassa vaikuttavat järjestelmään, organisaatioon tai menetelmään. (SFS-EN 31010:2011, 70—74.) Menetelmän toteutuksen edellytyksenä on, että organisaation johto antaa tukensa ja myöntää resurssit riskienarviointiin.

Tarkasteltava näkökulma (esimerkiksi sisälle suojautumista edellyttävä tilanne) määritellään ja rajataan huolellisesti ennen riskien tunnistamisen aloittamista. Vetäjä selvittää keskusteluiden, asiakirjojen, suunnitelmien ja piirustusten avulla sekä ulkoisen että sisäisen toimintaympäristön. Vetäjä laatii myös luettelon kehotesanoista ja fraaseista. Tämän vuoksi ryhmän ei tarvitse tehdä paljoakaan valmistelua, mutta ryhmältä edellytetään kokemusta ja asiantuntemusta. Keskeiset sidosryhmät, jotka tuntevat tarkasteltavan kohteen, tarvitaan mukaan ryhmään. (SFS-EN 31010:2011, 70—74.)

Vetäjä kannustaa osallistujia tuomaan esiin ja keskustelemaan tunnetuista riskeistä, aikaisemmista tapahtumista ja kokemuksista, tunnetuista ja olemassa olevista hallintakeinoista, suojausmenetelmistä sekä lainsäädännön vaatimuksista ja rajoituksista. Keskustelua käydään ”Mitä jos” -kysymyksiä esittäen, kuten ”Mitä tapahtuisi, jos...”, ”Voisiko joku tai jokin...”, ”Onko kukaan tai jokin koskaan...”. (SFS-EN 31010:2011, 70—74.)

Kysymyksiä voivat olla esimerkiksi seuraavat:

- Mitä jos hälytys epäonnistuu?
- Mitä jos ei ole sähköä?
- Mitä jos henkilö X ei ole paikalla?
- Mitä jos ilmastointia ei saada suljettua?
- Mitä jos tieto X puuttuu?
- Mitä jos ei ole avaimia?
- Mitä jos ovi jää auki?
- Mitä jos kuulutukset eivät toimi?
- Mitä jos ei ole matkapuhelinta käytettävissä?
- Mitä jos tietojärjestelmä ei toimi?
- Mitä jos paikalla on arvovieraita?

(SFS-EN 31010:2011, 70—74.)

Riskeistä tehdään yhteenveto, jonka jälkeen ryhmä vahvistaa ja tallentaa kuvauksen riskeistä, syistä, seurauksista ja olemassa olevista hallintakeinoista. Ryhmä arvioi, ovatko hallintakeinot riittävät ja tehokkaat ja tarvittaessa lisäävät hallintakeinoja. Keskustelun aikana voidaan esittää lisää ”Mitä jos” -kysymyksiä uusien riskien tunnistamiseksi. (SFS-EN 31010:2011, 70—74.)

Menetelmää voidaan soveltaa laajasti kaikenlaisiin järjestelmiin, tilanteisiin, olosuhteisiin, organisaatioihin sekä toimintoihin. Se vaatii ryhmältä vain vähän valmistelua. Se on suhteellisen nopea ja ryhmän työssä suurimmat riskit saadaan nopeasti esille. Sitä voidaan käyttää tunnistamaan mahdollisuuksia prosessien ja järjestelmien parantamiseen sekä käyttää yleisesti yksilöimään toimia, joilla on hyvät onnistumisen mahdollisuudet. Menetelmä luo riskirekisterin ja pienellä lisätyöllä riskienkäsittelysuunnitelman. (SFS-EN 31010:2011, 70—74.)

Järjestelmä, menetelmä, tilanne, olosuhde ja/tai sen muutos on määriteltävä huolellisesti ennen kuin mitä jos -tekniikan käyttö aloitetaan. Vetäjän on selvitettävä ulkoinen ja sisäinen toimintaympäristö keskustelujen, asiakirjojen, suunnitelmien ja piirustusten avulla. Valmistelu on tehtävä huolellisesti työryhmän tehokkaan ajankäytön mahdollistamiseksi. Vetäjän tulee olla kokenut ja osaava. Riskejä voi jäädä tunnistamatta, jos työryhmän jäsenet eivät ole riittävän kokeneita tai jos työskentelyjärjestelmä ei ole kattava. Esimerkiksi kaikkien sidosryhmien edustajien tulisi olla mukana työryhmässä. Ylätasolla tehtävä tarkastelu ei tuo välttämättä esiin monimutkaisia, yksityiskohtaisia tai riippuvuussuhteisia ongelmia. (SFS-EN 31010:2011, 70—74.)

Luvussa 3 tarkastellaan harjoittelun suunnittelua ja toteutusta hyvän oppimisen toteutumisen näkökulmasta. Turvallisuusharjoituksia voidaan toteuttaa toiminnallisen oppimisen keinoin ja saada harjoittelulla aikaan positiivinen vaikutus osallistujien taitojen kehittymiseen niin yksilöinä kuin myös oppilaitosyhteisönä.

3. OPPIMINEN

Parhaimmillaan sisällesuojautumisharjoituksen suunnittelussa ja myöhemmin myös toteuttamisessa näkyy ymmärrys hyvästä oppimisesta. Tämä tarkoittaa sitä, että jo harjoituksen suunnitteluvaiheessa huomioidaan hyvää oppimista mahdollistavat tekijät. Näillä on todistetusti positiivinen vaikutus osallistujien taitojen kehittymiseen niin yksilöinä kuin myös oppilaitosyhteisönä. Toiminnallisen oppimisen lähtökohdat soveltuvat hyvin sisällesuojautumisharjoituksiin.

Toiminnallisuutta voidaan toteuttaa erityisen hyvin erilaisissa turvallisuus-harjoituksissa. Perinteisesti ajatellaan, että opettaja toimii työskentelyn ohjaajana: hän ohjeistaa, seuraa sekä auttaa kokemusten purkamisessa ja jakamisessa. Sisällesuojautumisharjoituksessa ohjaajan roolin voi osoittaa harjoituksen suunnittelusta vastaavan työryhmän jäsenelle. Tärkeää on, että hän ottaa tehtävän vastaan vapaaehtoisesti.

3.1 Yhteistoiminnallinen oppiminen

Toiminnallisessa oppimisessä keskiössä on yksilön omatoiminen, aktiivinen työskentely. Toiminnalliset menetelmät ja työtavat ovat parhaimmillaan ikään kuin ponnahduslauta hyvään oppimiseen myös erilaisten turvallisuutta lisäävien ja ylläpitävien harjoitteiden kautta.

Yhteistoiminnalliseen oppimiseen liittyy viisi periaatetta. Tuloksellista oppiminen on silloin, kun yhteisön tai ryhmän jäsenet ovat vastuussa toinen toistensa oppimisesta. Yhdessä oppimisen tulokset paranevat, kun yhteisön jäsenet kokevat olevansa myönteisessä mielessä riippuvaisia toistensa oppimisesta. Tällöin syntyy positiivista riippuvuutta, jota pidetään yhteistoiminnallisuuden tärkeimpänä periaatteena. Muita tärkeitä periaatteita ovat ryhmän tehokkaan toiminnan kannalta avoin ja läheinen vuorovaikutus sekä sosiaaliset taidot, joita kehitetään

ryhmätyöskentelyn kautta. Samoin yksilöllinen vastuu omasta oppimisestaan on tärkeää. Yhdessä oppimisen ja yhteisen työskentelyn kehittämisessä on tärkeää, että ryhmä pohtii ja analysoi omaa toimintaansa harjoituksen suorittamisen jälkeen. Opitun ja koetun reflektointi onkin viides periaate. Kaikki nämä yhteistoiminnallisen oppimisen periaatteet sopivat minkä tahansa turvallisuusharjoituksen toteuttamisen kivijalaksi. Näin myös oppilaitosyhteisö on yhdessä tukemassa yhdessä oppimista, osallistujien itsetuntoa, motivaatiota ja yhteistyötaitoja sekä tuottamassa laadukkaita oppimistuloksia harjoitusten suhteen. (Sahlberg & Leppilampi, 1994, 71–76.)

3.2 Toiminnallinen oppimisprosessi

Toiminnallisten menetelmien oppimisprosessi tapahtuu oppijan saamien kokemusten ja hänen omien pohdintojensa kautta. Kokemusten ja ajatusten purkamisen avulla tutustutaan omaan ja toisten kokemusmaailmaan. Toiminnallinen oppimisprosessi sisältää usein seuraavat vaiheet: 1) tutustuminen, 2) tavoitteiden asettaminen yhdessä tai vaihtoehtoisesti ohjaaja kuvaa tavoitteet, 3) lämmittely, virittäytyminen ja yhteistoiminnan käynnistäminen, 4) harjoituksen toteuttaminen 5) harjoituksen purku sekä jatkon prosessointi. (Opinpaja 2011.)

Sisällesuojautumisharjoituksen rungon voi onnistuneesti rakentaa edellä esitellyille vaiheille. Tutustumisen, tavoitteiden asettamisen sekä lämmittelyn tarkoituksena on luoda hyvälle harjoitukselle otollinen ilmapiiri. Tällöin korostuu yhteisen tekemisen korostaminen ja kaikkien innostaminen mukaan. Yhteistoiminnallisen oppimisen mallin etu on siinä, että se ikään kuin rytmittää myös itse harjoittelun suunnittelua ja auttaa jäsentämään sen, mitä milloinkin tapahtuu. Orjallisesti eri osien noudattamista ei toki koululta edellytetä, vaan tässä tarjotaan malli jäsentää oppimisen kannalta hyvä harjoitus.

On tilanteita, jolloin harjoitus ei mene suunnitellulla tavalla tai jokin valittu elementti ei toimi niin hyvin kuin odotettiin. Tärkeintä on, että nämäkin kokemukset nähdään oppimisen kannalta merkityksellisinä asioina. Jos harjoituksessa ei tapahtuisi ollenkaan epäonnistumisia tai suoranaisia virheitä, voidaan kysyä, onko tällöin osattu keskittyä koulun turvallisuuden kehittymisen kannalta olennaisiin asioihin. Hyvin suunnitellut harjoitukset ovat parhaimmillaan tilanteita, joissa jokainen yhteisön jäsen voi kokea turvallisesti, osana omaa yhteisöään onnistumisten lisäksi myös mahdollisia epäonnistumisia ilman pelkoa tulla leimatuksi tai nolatuksi. Keskiössä on tällöin turvallisen ja luottamukseen perustuvan ilmapiirin luominen. Jokaisen sallitaan osallistua omien taitojensa ja tietojensa mukaisesti. Yrittämisestä palkitaan ja virheet koetaan harjoituksen voittoina. Yksikään virhe tai epäonnistuminen ei tule osoitetuksi yksilön tekemisenä tai tekemättä jättämisenä, vaan tarkastelu tapahtuu aina kollektiivisesti ryhmänä tai yhteisönä.

Harjoituksissa voidaan käyttää myös ulkopuolisia tarkkailijoita. Olemme olleet todistamassa menneiden vuosien aikana harjoituksia, joissa kohteelle kirjataan

palaute tyyliin ”hyvää ja huonoa”. Palautetta on annettu harjoituksesta vastanneille nimenomaisesti ”huonoista” tekijöistä, joita on kehoitettu korjaamaan hyviksi. Positiivisella ja kannustavalla palautteella on myös tässä kontekstissa isompi merkitys kuin moni meistä osaa edes ajatella. Kukaan ei halua tulla nimetyksi tai osoitetuksi epäonnistujana, kun lähtökohtana on kuitenkin tarkoitus toimia yhdessä ja yhteen. Kun harjoituksesta halutaan antaa palautetta, on tärkeä pohtia harjoituksen tavoitteita: haluammeko aidosti oppilaitosyhteisön jäsenten innostuvan harjoituksesta myös jatkossa vai aiheuttammeko epäreiluku koetun palautteen kautta tilanteen, jossa seuraavalla kerralla tehdään vain määrätty minimi?

On hyvä huomata, että myös toiminnallisen työskentelyn taitoja on harjoiteltava. Toiminnallisuus mahdollistaa sen, että yksilön itsensä kokemat ja tekemät asiat tuntuvat sekä mielekkäiltä että merkityksellisiltä. On osoitettu, että omakohtainen kokemus auttaa asioiden muistamisessa ja antaa uusia oivalluksia itsestä, toisista ja ympäröivästä maailmasta. Samalla voidaan myös rakentaa ja vahvistaa ryhmän yhteishenkeä ja yhteenkuuluvuutta sekä mahdollistaa positiivinen työskentelyilmapiiri. Kun harjoittelemaan ryhmään onnistutaan luomaan luottamuksellinen ja rento ilmapiiri, me-henki, voidaan harjoituksen yhteydessä käsitellä tarpeen vaatiessa myös haasteellisia asioita.

Myös hyvän oppimisen tavoitteet sisällesuojautumisharjoituksen osalta on hyvä sopia ennakkoon yhdessä oppilaitoksen henkilökunnan kanssa. Muistetaan osallistaa koko yhteisö seuraaviin vaiheisiin:

- määritellään yhdessä harjoituksen skenaario: mikä on mahdollista ja todennäköistä tapahtua oppilaitoksen lähialueella.
- sovitaan niistä tavoitteista, joita harjoitukselle halutaan asettaa: mitä harjoitellaan, miksi harjoitellaan, milloin harjoitellaan.
- sovitaan, miksi harjoitellaan – mitä yhteisö haluaa oppia, kerrata, testata. Kaikkea mahdollista ei voi yhteen harjoitukseen ottaa mukaa, joten valitaan keskeiset harjoituksen tehtävät (esimerkiksi johtamisvastuiden jalkauttaminen vai harjoitellaanko tilannetta niin, että ylin johto on tilanteesta poissa; harjoitellaan niin, että myös sähköt on poikki; harjoitellaan sitä, että kiinteistössä on vierailijaryhmiä paikalla; harjoitellaan sitä, että joku suojautumistilassa saa sairauskohtauksen jne.).
- tunnustetaan ne sidosryhmät, jotka ovat muutoinkin osana arjen toimintaa – osallistetaan heidät mukaan harjoituksen suunnitteluun ja myös toteutukseen.
- määritellään koulusta ne tilat, jotka soveltuvat sisällesuojautumistiloiksi silloin, kun lähialueella riehuu tulipalo tai lähialueella tapahtuu kemikaalionnettomuus. Valmistetaan ohjekortit, määritellään ja tehdään myös roolikortit, kootaan turvalaatikot yms.
- suunnitellaan koulutus, joka pidetään henkilökunnalle sisälle suojautumisen syistä ja mahdollisista seurauksista, yksilön pakokäyttäytymisestä. Tai koulutus, jossa tutustutaan koulun eri rooleihin näissä tilanteissa. Tämä toteutetaan hyvissä ajoin ennen varsinaista harjoitusta.

- sovitaan, miten harjoituksesta viestitään ennakkoon, harjoituksen aikana sekä miten jaetaan tulokset sekä palaute.
- sovitaan, miten harjoituksen tarkkailijat ohjeistetaan. Suositus on, että jokainen tarkkailijan roolissa oleva auttaa ja tukee myös itse harjoituksessa, vaikka tekisikin samalla myös havaintoja onnistumisista ja kehittämiskohteista.
- suunnitellaan yhdessä harjoituksen arviointi – mitä halutaan arvioida, miten halutaan tulokset todentaa, miten puretaan.
- suunnitellaan palautetilaisuus ja miten palautteessa tulee toteutumaan reflektiivisyys – miten itsearvioniti toteutetaan, mitä väyliä pitkin pyydetään palautetta myös osallistujilta ja sidosryhmiltä, miten saatu palaute käsitellään.
- miten järjestetään se, että harjoituksessa opittu siirtyy seuraavaan harjoitukseen
- miten koko harjoitusprosessi dokumentoidaan suunnittelun alusta palautteen asti.
- miten varmistetaan, että harjoituksen toteuttamisessa toteutuu hyvä ja rakentava ilmapiiri.

Luvussa 4 keskitytään sisälle suojautumiseen harjoitteluun onnettomuustilannetta varten. Sisätiloihin suojaudutaan tyypillisimmin lähialueella tapahtuneen suuren tulipalon tai liikenneonnettomuuden seurauksena tapahtuneen kaasuvaaratilanteen vuoksi. Luvussa annetaan ohjeita harjoittelun suunnittelua varten sekä esitellään sisälle suojautumistilanteeseen liittyvät eri roolit tehtävineen.

4. SISÄLLE SUOJAUTUMINEN ONNETTOMUUDEN JA VAARATILANTEEN VUOKSI

Sisälle suojaudutaan onnettomuus- ja vaaratilanteessa. Sisätiloihin suojaudutaan tyypillisimmin yleisen vaaramerkin perusteella onnettomuustilanteessa. Esimerkkejä tällaisista tilanteista ovat lähialueella tapahtuva suuri tulipalo, joka aiheuttaa myrkyllistä savua tai kaasuvaaratilanne liikenneonnettomuuden seurauksena. (Sisäministeriö 2016; SPEK 2016.) Säteilyvaara voi myös aiheuttaa tarpeen suojautua sisälle, vaikkakin Suomessa vakavan säteilyvaaratilanteen todennäköisyys on pieni (STUK 2016). Lisäksi väkivallan uhka voi aiheuttaa tarpeen suojautua sisälle (Kreus, Pelkonen, Ranta, Turunen, Viitanen & Vuoripuro, 2010).

4.1 Harjoittelun suunnittelu

Sisälle suojauminen edellyttää paitsi etukäteissuunnittelua niin myös jatkuvaa harjoittelua sekä toteutetun harjoittelun arviointia. Suunnittelussa korostuu skenaarion haltuunotto. Sisälle suojautumiseen sekä sen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin kytkeytyy useita näkökulmia, kuten oppilaitoksen ympäristö, oppilaitosyhteisön jäsenet sidosryhmineen sekä itse kiinteistö. Asiaa voi lähestyä taulukossa 5 esitettyjen aihekokonaisuuksien kautta.

Taulukko 5. Sisälle suojautumisen harjoittelun suunnittelu, toteuttaminen ja arviointi

SUUNNITTELUA KOSKEVA AIHEKOKONAISUUS	TARKASTELTAVA ASIA	VASTUUHENKILÖ(T)
OPPILAITOKSEN YMPÄRISTÖ	MITÄ SELLAISTA YMPÄRISTÖSSÄMME VOI TAPAHTUA, JOKA EDELLYTTÄÄ SISÄLLE SUOJAUTUMISTA?	HUOMAA KORKEAKOULUT, JOISSA REHTORIN SIJASTA VASTUULLISEKSI ON NIMETTY TURVALLISUUSJOHTO
	MITÄ SELLAISTA ERITYISTÄ YMPÄRISTÖSSÄMME ON, JOKA NOSTAA LÄHIALUEELLA TAPAHTUVAN VAKAVAN TULIPALON TAI KEMIKAALIVUODON RISKIN TODENNÄKÖISYYTTÄ? MILLAISTA TEOLLISUUTTA, PALVELUJA, VARASTOJA, VOIMALOITA TAI LIIKENNEVÄYLIÄ LÄHIALUEILLAMME SIJAITSEE?	REHTORI, TURVATIIMI, VIRANOMAISET JA MUUT TURVALLISUUDEN SIDOSRYHMÄT
OPPILAITOSYHTEISÖ, OPPILAAT JA OPISKELIJAT	MILLAISIA OVAT OPPILAITOSYHTEISÖMME KESKEISET OMINAISPIIRTEET, KUTEN OPPILAIDEN TAI OPISKELIJOIDEN TOIMINTAKYKY, IKÄRYHMÄ, ERITYISPIIRTEET? ONKO VARHAISKASVATUKSEN RYHMIÄ, ENTÄ VAJAAKUNTOISIA?	OPPILAITOKSEN KOKO HENKILÖSTÖ YHDESSÄ
KIINTEISTÖ	MILLAISESSA KUNNOSSA OVAT KIINTEISTÖ JA/TAI RAKENTEELLISET TAI TEKNISET RATKAISUT?	REHTORI, TURVATIIMI, KIINTEISTÖNHUOLTO, VIRANOMAISET
	MISSÄ KIINTEISTÖ SIJAITSEE? ONKO KIINTEISTÖSSÄ USEAMPIA MAANPÄÄLLISIÄ KERROKSIA, JOISTA VOITAISIN OSOITTA SUOJAUTUMISEEN VALMISTELTAVAT TILAT? OVATKO OPPILAITOKSEN OMAT TURVALLISUUSTOIMIJAT HUOMIOINEET TILANNEJOHTOTILAN VAATIMUKSEN JA VARUSTANEET TÄLLÄISEN TILAN HÄTÄTILANNETTA SEKÄ NIIDEN HARJOITTELUJA VARTEN?	REHTORI YHDESSÄ TURVATIIMIN KANSSA
SIDOSRYHMÄT	MITEN OPPILAITOSYHTEISÖ ON TUNNISTANUT TURVALLISUUDEN KANNALTA SIDOSRYHMÄNSÄ SEKÄ NÄIDEN TARPEET JA ODOTUKSET MYÖS SISÄLLE SUOJAUTUMISTA EDELLYTTÄMIEN TILANTEIDEN VARALTA?	REHTORI YHDESSÄ TURVATIIMIN KANSSA
HÄTÄTILANNEVIESTINTÄ	ONKO OPPILAITOSYHTEISÖ TUNNISTANUT HÄTÄTILANNEVIESTINTÄÄN LIITTYVÄT VAATIMUKSENSA JA LÄHTENYT VARATUMAAN VIESTINNÄN VARMISTAMISEKSI NIIN HENKILÖRESURSSIEN KUIN MYÖS TEKNISTEN LAITTEIDEN JA OHJELMIEN AVULLA?	REHTORI YHDESSÄ TURVATIIMIN KANSSA
	MILLÄ KEINON OPPILAITOSYHTEISÖ VIESTII HÄTÄTILANTEESSA? ONKO YHTEISÖN KÄYTÖSSÄ RADIOPUHELIMIA JA JOS ON, OSAAKO HENKILÖKUNTA NIITÄ KÄYTTÄÄ? ONKO JOHDOLLA KÄYTÖSSÄÄN KAHTA, TOISISTAAN RIIPPUMATONTA MOBIILILIITTYMÄÄ JA -LAITETTA?	REHTORI YHDESSÄ TURVATIIMIN KANSSA

SUUNNITTELUA KOSKEVA AIHEKOKONAISUUS	TARKASTELTAVA ASIA	VASTUUHENKILÖ(T)
RISKIENHALLINTA	SEURATAANKO TURVALLISUUSTILANNETTA JATKUVASTI?	OPPILAITOKSEN KOKO HENKILÖSTÖ YHDESSÄ
	VARAUDUTAANKO UUSIIN RISKEIHIN?	REHTORI YHDESSÄ TURVATIIMIN KANSSA
TURVALLISUUSKOULUTUS	ONKO HENKILÖKUNTA TURVALLISUUSORIENTOITUNUT?	REHTORI
	ONKO HENKILÖKUNNALLA RISKIENARVIOINTIOSAAMISTA?	REHTORI YHDESSÄ TURVATIIMIN KANSSA
SUUNNITTELU JA HARJOITTELU	ONKO OPPILAITOS TUNNISTANUT, KUVANNUT JA TOTEUTTANUT SUOJAUTUMISTILANTEITA VARTEN ROOLITUKSET? ONKO JOKAISALLE ROOLILLE TUOTETTU OMA "TOIMINTAKORTTINSA", JOSSA ON KUVATTUNA TEHTÄVÄ HÄTÄTILANTEESSA?	REHTORI YHDESSÄ TURVATIIMIN KANSSA
	ONKO SISÄLLE SUOJAUTUMISTA EDELLYTTÄVÄT TILANTEET TUNNISTETTU JA NÄITÄ VARTEN TEHTY SUUNNITELMAT, JOITA SÄÄNNÖNMUKAISESTI HARJOITELLAAN?	REHTORI YHDESSÄ TURVATIIMIN KANSSA
	ONKO TURVALLISUUSKOULUTUKSEN SUUNNITTELU JA TOTEUTTAMINEN RISKILÄHTÖISTÄ, ERI HENKILÖSTÖRYHMÄT HUOMIOIVAA JA SIDOSRYHMIEN KANSSA TOTEUTETTAVAA?	REHTORI YHDESSÄ TURVATIIMIN KANSSA
	ONKO OPPILAITOKSELLA KOKO LUKUVUODEN KATTAVA TURVALLISUUSKOULUTUSKELLO, JOSSA TOISTUU KESKEISTEN SKENAARIOIDEN HUOMIOIMINEN SEKÄ JATKUVA JA TOISTUVA HARJOITTELU?	REHTORI YHDESSÄ TURVATIIMIN KANSSA
	ONKO HARJOITUSTEN ARVIOINNILLE NIMETTY VASTAAVA TAHO? ONKO KÄYTÖSSÄ TASAMITALLISEN ARVIOINNIN MAHDOLLISTAMISEKSI HELPPOKÄYTTÖINEN ARVIOINTITYÖKALU, JONKA KAUTTA SAADAAN ARVOKASTA PALAUTETTA HARJOITUSTEN ONNISTUMISESTA?	REHTORI YHDESSÄ TURVATIIMIN KANSSA

4.2 Johtamisen merkitys hätätilanteessa

Epävarmuus ja taidottomuus toimia tai jopa totaalinen jäätyminen tilannetta johdettaessa heikentävät kaikkien mahdollisuuksia turvalliseen suojautumiseen ja tositilanteessa jopa hengissä selviytymiseen. Oppilaitoksen johto tarvitsee suojautumisen toteuttamiseen useita toimijarooleja, joita ovat ainakin seuraavat:

- tilannejohto
- tilannejohtaja
- viestintäjohto
- ovivahdit
- tilojen tarkastajat
- suojautumistiloihin ohjaajat
- suojautumistilakohtaiset vastuuhenkilöt
- ilmastoinnista ja sisäisistä kuulutuksista vastaavat henkilöt
- henkilöstö

Henkilöstön edustajat ohjaavat vastuullaan olevat oppilaat tai opiskelijat sekä muut oppilaitosyhteisön jäsenet suojautumistiloihin siihen kerrokseen, joka on yhteisesti sovittu tätä tapahtumaa varten sekä aloittavat aktiiviset suojautumistoimet. Periaatteena on, että tätä skenaariota varten on sovittuna riittävät ja turvalliset tilat rakennuksen ylimmistä kerroksista. Oppilaitosyhteisön on hyvä määrittellä sisälle suojautumista varten enimmäishenkilömäärä tilakohtaisesti ja tehdä tästä selkeä ohje.

Jokaisen yhteisön työntekijän velvollisuutena on hankkia riittävä osaaminen pystyäkseen toimimaan eri suojautumistilanteen rooleissa. Tästä syystä jatkuvaa ja hyvin suunniteltua käytännön harjoittelua ei voi korvata kirjallisilla ohjeilla. Todellinen kyky ja koetellut, tosiasialliset taidot ovat ratkaisevassa asemassa.

Myös aikaisemmin koulutusorganisaatioissa suositut aluevastaava-nimitykset saavat väistyä. Nykyisissä oppilaitosyhteisöissä henkilöt liikkuvat paljon eri toimipisteiden ja myös työn suorittamiseen liittyvien etätyömahdollisuuksien vuoksi. Tänä päivänä ei voida enää varmuudella nimetä sellaista eri toimijoiden ketjua, jossa pystyttäisiin viivytyksettä tunnistamaan poissaolijat, ja akuutisti sekä yllättäen alkanut tilanne voitaisiin ottaa haltuun ja toiminta aloittaa aluevastaavan poissaoloista huolimatta. Parempi lopputulos saavutetaan varmuudella silloin, kun vastuu on jaettu koko yhteisön työntekijöille ja jokainen on mieltänyt vastuunsa yhteisen toiminnan edistäjänä. Näin mahdollinen hätätilannetoiminta alkaa välittömästi siitä tilasta, jossa koulun henkilöstön jäsen sillä hetkellä on.

4.3 Tilannejohdon tehtävät

Johtamistehtävä on yksi merkittävimmistä tehtävistä hätätilanteessa. Oppilaitoksen johto tekee yleensä päätöksen sisälle suojautumisen toimenpiteiden

käynnistämisestä. On huomioitava myös se mahdollisuus, että suojautumista koskevan päätöksen joutuu tekemään jokin muu taho organisaation johdon edustajan poissa ollessa. Hätätilanteessa johtovastuun ottaa ainakin alussa se oppilaitosyhteisön jäsen, joka on paikalla. Tilannejohdon muodostaa tähän rooliin kuuluvan tehtävän tilanteessa vastaanottanut henkilö sekä muut hänen määräämänsä toimijat. Mitä enemmän johdon poissaoloa on osattu harjoituksissa harjoitella, sitä varmemmin tositilanteessa löytyy vastuunkantajia ottamaan tätä tehtävää haltuun. Tätä pitää harjoitella säännönmukaisesti, ja organisaatioon on pyrittävä luomaan jokaisen roolin osalta riittävän kattava määrä osaajia. On parempi, että oppilaitoksessa on liikaa osaajia kuin liian vähän.

Nopeimmat päätökset on tehtävä hätätilanteessa paikan päällä. Tällöin on ensiarvoisen tärkeää, että osaamista on kartutettu laajasti läpi koko organisaation. Toki tämä on myös organisaation kokoon liittyvä kysymys: mitä isompi kohde, sitä enemmän on potentiaalisia toimijoita. On kuitenkin huomattava, että vasta jatkuva, monipuolinen harjoittelu mahdollistaa osaamisen. Tilanteet syntyvät nopeasti, joten harjoitusten kautta on tärkeä saada aikaan riittävää osaamista. Mitä useampi henkilöstön ja sidosryhmien edustaja hallitsee erilaiset suojautumistilanteiden roolit, sitä suuremmalla varmuudella oppilaitosyhteisön kaikki jäsenet saadaan ajoissa ja turvallisesti suojaan.

PIKAOHJEET TILANNEJOHDOLLE

1. Tee päätös sisälle suojautumisen toimenpiteiden aloittamisesta
2. Ilmoita hälytyskeskukseen (112) sisälle suojautumisesta
3. Ilmoita tilannejohtamisen viestintävälineellä (esimerkiksi tositilanteessa Situation Managerilla) henkilökunnalle sisälle suojautumisesta ja pyydä heitä siirtymään nimettyyn tilaan käskynjakoon
4. Avaa Ylen kanavat radiosta ja televisiosta sekä avaa Internet. Seuraa viranomaisten ohjeita
5. Päivitä tilannekuvaa (kuten tilat, joihin on suojauduttu/ tyhjennetty, henkilömäärät luokissa)

4.4 Tilannejohtajan tehtävät

Tilannejohtajan tehtävä kuuluu ensisijaisesti oppilaitoksen johdon edustajalle ja toissijaisesti henkilökunnalle. Jos olet paikalla, ota tehtävä vastaan viivyttämättä. Huomaa, että alla olevat tehtävät määräytyvät viimekädessä kyseessä olevan tilanteen mukaan. Tilannejohto päättää aina kuitenkin toiminnasta sekä siitä, missä järjestyksestä alla mainitut toimenpiteet toteutetaan.

PIKAOHJEET TILANNEJOHTAJALLE

1. Aloita välittömät toimet heti, kun ensimmäinen tieto sisälle suojautumista edellyttävästä tilanteesta on tullut ja siirry tilannejohtokeskukseen.
2. Kuuluta (tai määrää toinen oppilaitosyhteisön jäsen tähän tehtävään) tieto sisälle suojautumisesta kiinteistössä oleville ja määrää yksi henkilö vastaamaan jatkuvista kuulutuksista. Kirjaudu mahdolliselle tilannejohtamisen viestintäalustalle (esimerkiksi Situation Manager) ja lähetä hätäviesti oppilaitosyhteisösi jäsenille unohtamatta sidosryhmiä.
3. Määrää yksi henkilö avaamaan kaikkien suojautumistilojen ovet. Vaadi kuittaus suorituksesta.
4. Avaa radio ja kuuntele viranomaisten tiedotuksia sekä toimi annettujen ohjeiden mukaisesti.
5. Määrää yksi henkilö sulkemaan ilmastointi ja merkitsemään tämä toimenpide merkkilapulla. Varmista, että saat kuittauksen tehtävän suorittamisesta.
6. Määrää turvalaatikoiden nouto suojautumistiloihin. Vaadi kuittaus suorituksesta.
7. Määrää jokaiselle ulko-ovelle vahti (mieluiten vahtipari) ja käytäville suojautumistiloihin ohjaavat henkilöt.
8. Määrää jokaiseen suojautumistilaan vähintään yksi henkilö-kuntaan kuuluva valvoja, jonka tehtävänä on vastata suojautumistoimenpiteiden toteuttamisesta, tilojen täyttämisen järjestelmällisesti ja pääluvun ilmoittamisesta tilannejohtoon.
9. Määrää tilojen tarkastajat. Kirjaa heidän nimensä muistiin ja osoita jokaiselle oma alue sekä varmista, että saat kuittauksen tilojen tarkistamisesta.
10. Jaa tehtävien jaon yhteydessä myös radiopuhelimet.
11. Jos tilannejohdon henkilöt eivät riitä tehtävien tekemiseen, delegoi tehtäviä muulle henkilöstölle.
12. Huolehdi siitä, että tilannejohtokeskuksen ilmastointikanavat sekä ikkunat suljetaan ja tiivistetään. Pidä ovi suljettuna.
13. Määrää avuksesi henkilö vastaanottamaan ilmoitukset tarkistetuista tiloista ja kirjaamaan ne muistiin.
14. Määrää avuksesi henkilö vastaanottamaan tietoa sisälle suojautuneiden määrästä ja kirjaamaan ne muistiin.
15. Määrää avuksesi henkilö viranomaisviestintää varten.
16. Kun viranomainen kertoo tilanteen olevan ohi, päätä suojautumistoimet.
17. Järjestä tarvittaessa tilanteen purkutilaisuus.

4.5 Viestintäjohdon tehtävät

Korpiolan (2011) mukaan viestintä ei ole enää organisaation tukitoiminto, vaan keskeinen osa sen strategiaa ja johtamista. Nykyisin viestintäkulttuuri haastaa organisaatiot viestinnässään avoimuuteen, nopeuteen, tiedon saatavuuteen ja läpinäkyvyyteen. Samat viestinnän lainalaisuudet koskevat jokaista suomalaista oppilaitosta viestinnän suunnittelun ja toteuttamisen suhteen. Hyvin suunniteltu ja

toteutettu viestintä on edellytys sille, että luottamus organisaatioiden toimintaan säilyy. (Korpiola, 2011, 13.)

Oppilaitoksen turvallisuusviestintä on osa sen muuta aktiivista ja ennakoivaa viestintää. Se on kuin silmälasit, joiden läpi viestintää katsotaan turvallisuuden suunnittelun ja toteutuksen kautta. Parhaimmillaan organisaation ennakoivasta turvallisuusviestinnästä muodostuu kokonaisuus, johon kuuluvat esimerkiksi turvallisuusperhehdytykset, turvallisuusyhtiötä tukemaan tuotetut suunnitelmat, turvallisuuskoulutukset sisältöineen, arjen keskustelut, kokoukset, tiedotteet, palautteet, turvallisuuspoikkeamailmoitukset, kyltit sekä ilmoitustaulut (Merivirta & Mäkelä 2011, 4 - 5). Turvallisuusviestinnän toteuttaminen ennakoivasti myös sisälle-suojautumisharjoituksissa on erinomainen keino osallistaa yhteisöä ja samalla luoda positiivista turvallisuusviestiä siitä, miksi oppilaitos harjoittelee juurikin valitun skenaarion vuoksi.

Ennakoivan turvallisuusviestinnän rinnalla oppilaitoksella on oltava myös koeteltu kyky ja taito viestiä silloin, kun asiat eivät mene niin kuin olisi pitänyt. Tällöin puhumme kriisiviestinnästä. Avainasemassa sen hoidossa ovat koulun johto sekä mahdolliset turvallisuus- ja viestintätoimijat. Koulua koskevan kriisin tilannejohtovastuu tiedottamisineen kuuluu aina etukäteen nimetyille taholla.

Orastavassa tai jo kriisiksi kehittyneessä tilanteessa on tärkeää, että myös kriisiviestintäprosessi saadaan nopeasti käyntiin. Kun kriisi havaitaan, aloitetaan välittömät, ennalta sovitut tehtävät. Ensimmäiseksi varmistetaan siitä, että saadaan yhteisön jäsenet suojaan. Samalla aloitetaan viestinnän toteuttaminen huomioiden kuitenkin se, että kriisiviestinnän näkökulmasta on samalla katsottava jo kauemmas kuin seuraavan tunnin välttämättömiin toimenpiteisiin. (Laurea-ammattikorkeakoulun kriisitoimintaohje 2016.)

Johdon ja tähän tehtävään nimettyjen vastuulla on arvioida kriisin vakavuus ja mahdolliset vaikutukset sekä aloittaa kriisitoiminta. Kriisiviestinnässä tiedottamisen aloitteen säilyminen organisaatiolla itsellään on tärkeää, mikä edellyttää paitsi ennakkoon tehtyjä suunnitelmia niin ennen kaikkea säännöllistä harjoittelua. Pelkillä oppailla ja ohjeilla ei kriisiviestintää voida toteuttaa, vaan tarvitaan todellista ja koeteltua kykyä toimia sekä myös tahtoa onnistua. (Laurea-ammattikorkeakoulun kriisitoimintaohje 2016.)

Sisäinen kriisiviestintä

Kriisitilanteessa ihmisten hyvinvointi ja turvallisuus on asetettava etusijalle. Tästä syystä kriisiviestinnänkin on lähdettävä aina liikkeelle lähimpänä olevien ihmisten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Näitä tahoja ovat organisaation sisäiset sidosryhmät kuten hallinto, henkilöstö, oppilaat ja opiskelijat, opiskelijakunnat. On tärkeää huomioida myös mahdolliset vaihto-opiskelijat ja -opettajat sekä viestinnän kieli. Ensimmäisessä on huolehdittava siitä, että sisäisiin sidosryhmiin kuuluvat, etenkin ”kriisikohteessa” työskentelevät ja olevat henkilöt, saavat tiedon tapahtuneesta, toimintaohjeet ja kontaktin, josta tarvittaessa saa päivitettyä lisätietoa ja -ohjeita. (Laurea-ammattikorkeakoulun kriisitoimintaohje 2016.)

Ulkoisen kriisiviestintä

Ulkoisiin sidosryhmiin kuuluvat kaikki muut tahot, joihin kohteen on syytä olla yhteydessä kriisiä koskien. Viranomaiset lasketaan myös ulkoisiin sidosryhmiin, vaikka käytännössä yhteistyö ja tiedotus heidän kanssaan alkavat usein hyvin varhaisessa vaiheessa kriisiviestintäprosessia. Ulkoisia sidosryhmiä ovat esimerkiksi pelastusviranomaiset ja poliisi, sairaalat, muut viranomaiset, kriisiavun asiantuntijat, tiedotusvälineet, omaiset, alueen asukkaat, yritykset ja muut toimijat, yhteistyökumppanit, vartiointiliike, kiinteistöhuolto, vakuutusyhtiö, alihankkijat, avustuskäyrät ja seurakunnat. Ulkoista viestintää toteutetaan internet-sivujen kautta, puhelimitse, sähköpostitse ja intranet-tiedottein. Kaikkien tahojen informointi ei käytännössä ole mahdollista eikä aina edes tarpeen, joten tilannejohto joutuu tekemään aina tilannekohtaisen päätöksen siitä, mitä ulkoisia sidosryhmiä informoidaan, millä tavalla ja millaisella aikataululla. (Laurea-ammattikorkeakoulun kriisitoimintaohje 2016.)

Ulkoisen viestintä

Päävastuu tiedottamisesta joukkotiedotusvälineille on rehtorilla, vararehtorilla, turvallisuuspäälliköllä tai muulla tähän tehtävään nimetyllä toimijalla. He sopivat tiedottamisesta ja voivat tarpeen vaatiessa delegoida tehtäviä myös muille toimijoille. Tiedotusvastuussa olevat henkilöt määrittelevät tilanteen mukaan toiminnan (vakuutus, vaikuttavuus ja uutisarvo) sekä sen, mitä sanotaan, milloin ja missä tiedotetaan ja miten tiedottaminen etenee. He huolehtivat myös siitä, että annettavat tiedot ovat sisällöltään yhteneväisiä ja totuudenmukaisia. (Laurea-ammattikorkeakoulun kriisitoimintaohje 2016.)

Kriisiviestinnän pääperiaatteet

1. Pidä aloite omissa käsissäsi. Kerro kaikki ja heti. Kerro myös, jos et tiedä, mutta lupaa ottaa asioista selvää.
2. Pidä painotus ihmisissä ja inhimillisyydessä, ei materiaalisissa menetyksissä.
3. Luo turvallisuuden tunnetta aina, kun siihen on perusteltu syy. Katkaise teoillasi, sanoillasi ja käyttäytymiselläsi orastava ”panikointi”.
4. Julkaise ensimmäinen tiedote mahdollisimman nopeasti. Tilanteen niin vaatiessa varaudu järjestämään / osallistumaan tiedotustilaisuuteen. Varaudu jakamaan tietoa säännöllisesti. Varaudu myös siihen, että lähituntien aikana on osattava kertoa kriisin syistä, seurauksista ja annettava muutakin taustoitettavaa tietoa.
5. Pidä omaa organisaatiotasi ajan tasalla tapahtumista.
6. Pahoittele tapahtunutta. Tunnusta virhe tai laiminlyönti, kun siihen on aihetta.
7. Seuraa uutisia ja oikaise välittömästi virheelliset tiedot.
8. Huolehdi tiedottamisen jatkamisesta tilanteen lauetta.

Tätä ei saa tehdä:

- valehdella, selitellä, vähätellä, liioitella tai spekuloida
- syyttää ketään tai mitään, vastata ”en kommentoi” (Laurea-ammattikorkeakoulun kriisitoimintaohje 2016.)

4.6 Ovivahdin tehtävät

Ovivahti varmistaa osaltaan, että oppilaitosyhteisön jäsenet suojautuvat sisälle.

PIKAOHJEET OVIVAHDILLE

1. Ota radiopuhelin, avaa ja aseta se sovitulle kanavalle.
2. Siirry määrätylle ulko-ovelle. Jos mahdollista, toteuta ovivahdin tehtävää työparin kanssa. Pysy oven välittömässä läheisyydessä rakennuksen sisäpuolella.
3. Tarkista lähialueet rakennuksen ulkopuolelta, jos sen voi vielä tehdä turvallisesti. Käytä harkintaasi.
4. Määrää ihmiset siirtymään sisälle suojautumistiloihin.
5. Pyri pitämään ihmiset sisätiloissa. Huomioi kuitenkin koulun vastuu mahdollista alaikäisistä. Ketään aikuista ei voida kuitenkaan pakottaa suojautumaan sisätiloihin.
6. Siirry itse suojautumistiloihin heti, kun saat siirtymiskäskyn tilannejohtolta tai kun ovelta oleminen ei ole enää turvallista. Ole myös itse aktiivinen tilannejohton suuntaan.
7. Informoi tilannejohtoa tarvittaessa.

4.7 Tilojen tarkastajien tehtävät

Tilojen tarkastajat varmistavat, ettei kukaan oppilaitosyhteisön jäsen jää erehdyksessä tai tahallaan tiloihin, joita ei ole tarkoitettu sisälle suojautumista varten.

PIKAOHJEET TILOJEN TARKASTAJALLE

1. Hahmota tarkastettava alue.
2. Pysähdy, luo yleissilmäys, kuuntele.
3. Etene oppilaitoksen tiloissa järjestelmällisesti.
4. Tyhjennä tilat ihmisistä ja määrää heidät siirtymään suojautumistiloihin. Sulje ikkunat.
5. Merkitse tilaan tehty tarkastus kiinnittämällä oven TARKASTETTU-kyltti.
6. Palaa tarkastuksen jälkeen tilannejohtokeskukseen, ilmoita havainnoistasi ja tehtävän suorittamisesta.
7. Uskalla käyttää tilojen tyhjentämisessä omaa ääntäsi – huuda, jos tilanne sitä vaatii.

4.8 Suojautumistiloihin ohjaajien tehtävät

Sisällesuojautumistiloihin ohjaava tai ohjaavat henkilöt auttavat oppilaitosyhteisön jäseniä siirtymään hallitusti sovittuihin suojautumistiloihin. Mitä isompi, korkeampi tai sokkeloisempi kiinteistö on, sitä useampi suojautumistiloihin ohjaaja tarvitaan.

PIKAOHJEET SUOJAUTUMIS- TILOIHIN OHJAAJILLE

1. Ota kiinteistön avaimet mukaasi ja siirry suojautumistiloiksi sovittuihin tiloihin johtavalle käytävälle.
2. Ala ohjata ihmisiä näkyvästi suojautumistiloihin.
3. Anna selkeitä ohjeita suomeksi (ja tarvittaessa muilla kielillä).
4. Aloita täyttäminen käytävän perällä olevista tiloista.
5. Pyydä tarvittaessa toista henkilökunnan tai sidosryhmän edustajaa auttamaan ja pitämään huolta tilakohtaisen maksimäärän täyttymisestä.
6. Painota henkilökunnalle, että on heidän vastuullaan alkaa ohjata oppilaita, opiskelijoita ja muita henkilöitä suojautumistiloissa.
7. Puhu ihmisille, kerro tapahtumien kulusta ja tiedossasi olevasta syystä. Viesti tilanteesta selkeästi ja määrätietoisesti.

4.9 Suojautumistilakohtaisten vastuuhenkilöiden tehtävät

Huolehdi suojautumistiloissa siitä, että ovet, ikkunat ja ilmastointiaukot tiivistetään ilmatiiviiksi ilmastointiteipillä. Kaikki suojaan pyrkivät on aina päästettävä tiloihin. Laita radio päälle YLE:n kanaville ja noudata annettuja ohjeita. Pyri rauhoittamaan tiloissa olevia ja kehota heitä istumaan alas. Varmista, että kaikki ymmärtävät tilanteen. Kerro tilanteen kehittymisestä aina, kun saat uutta tietoa.

Neuvo kaikkia välttämään puhelinten käyttöä, jotta viranomaisyhteydet eivät ruuhkautuisi. Salli kuitenkin ilmoitus lähimmäisille. Järjestä tarvittaessa ensiapua. Kirjaa tilassa olevat ja ilmoita heidän lukumääränsä tilannejohtajalle. Pysy suojautuneena, kunnes viranomaiset antavat luvan purkaa suojautumistilanteen ja poistua.

4.10 Ilmastoinnista ja sisäisistä kuulutuksista vastaavien henkilöiden tehtävät

Kun johdolta on saatu käsky aloittaa toimenpiteet tai tieto on tullut muuta luotettavaa kautta tiedoksi:

1. Kuuluta sisälle suojautumisesta ohjeen mukaisesti (ks. seuraava ohje). JOKAISISSA HARJOITUKSESSA on tuotava selkeästi esille se, ettei kysymyksessä ole tositilanne. Jos tilanne kuitenkin äkisti muuttuisi harjoituksesta tositilanteeksi, tästäkin on kuulutettava.
2. Sammuta ilmanvaihto ”IV-hätä seis”-kytkimestä
3. Ohjaa aulaan ihmisiä sisällesuojautumistiloihin x/-kerrokseen x ja pyri kertomalla tilanteesta estämään ihmisten poistuminen rakennuksesta.

4. Jätä lappu pääoven sisempiin oviin: ”Rakennuksessa sisälle suojautuminen käynnissä, siirry sisällesuojautumistiloihin x/ rakennuksen x. kerrokseen”.
5. Suojaudu itse käskyn saatua.

Esimerkki sisällesuojautumisharjoituksen kuulutusohjeeksi

Huomio, huomio!

Tämä on harjoitus. Toistan, tämä on harjoitus.

Attention!

This is an exercise. I repeat, this is an exercise.

Harjoituksen skenaariona on lähialueella tapahtunut vakava kemikaalionnettomuus.

Pyydämme kaikkia oppilaitoksessa olevia siirtymään neljänteen kerrokseen sisälle suojautumista varten.

Henkilökunta opastaa suojautumistiloihin.

Tämä on harjoitus.

The scenario of the exercise is a major chemical accident in a nearby area.

Please move to the fourth floor for indoor sheltering.

Facility personnel will guide you to shelter.

This is an exercise.

Esimerkki kuulutusohjeeksi sisällesuojautumisharjoituksen päättyessä

Kuulutus harjoituksen päättyessä:

Huomio!

Harjoitus on päättynyt. Toistan, harjoitus on päättynyt.

Attention!

The exercise has ended. I repeat, the exercise has ended.

Esimerkki sisällesuojautumisen kuulutusohjeeksi

Huomio, huomio!

Seuraa tärkeä tiedotus.

Lähialueella on tapahtunut vakava onnettomuus.

Pyydämme kaikkia oppilaitoksessa olevia siirtymään neljänteen kerrokseen sisälle suojautumista varten.

Henkilökunta opastaa suojautumistiloihin ja ohjaa toimintaa suojautumistiloissa.

Odottakaa ”vaara ohi” -ilmoitusta.

Attention!

An important announcement follows.

There has been a major accident in nearby area.

Please move to the fourth floor for indoor sheltering.

Facility personnel will guide you to shelter and lead the action.

Please wait for the ”All Clear” announcement.

4.11 Henkilöstön tehtävät

Kun johto on antanut käskyn suojautua sisälle, henkilöstö alkaa toimia aktiivisesti annettujen ohjeiden mukaisesti. Henkilöstön edustajat ohjaavat vastuullaan olevat oppilaat tai opiskelijat sekä muut oppilaitosyhteisön jäsenet suojautumistiloihin ja aloittavat aktiiviset suojautumistoimet.

PIKAOHJEET HENKILÖSTÖLLE

1. Tarkista tila, jossa olet, poistu viimeisenä ja jätä oveen TARKASTETTU-kyltti.
2. Jos sinulla on vastuullasi oppilas- tai opiskelijaryhmä, ala ohjata heitä ja muita henkilöitä suojautumistiloihin. Tarkasta matkan varrella olevat tilat ja merkitse myös ne tarkastetuiksi, jos tämä on mahdollista ilman, että kenenkään vastuullasi olevan turvallisuus vaarantuu. Huolehdi vastuullasi olevasta oppilas- tai opiskelijaryhmästä myös suojautumistiloissa. Rauhoita ja auta muita suojautumaan.
3. Jos sinulla ei ole vastuullasi oppilas- tai opiskelijaryhmää, tarkista tila, jossa olet ja jätä oveen Tarkastettu-kyltti. Siirry välittömästi tilannejohtokeskukseen johdon avuksi.
4. Sulje suojautumistilan ikkunat, jos ne ovat auki.
5. Kun suojaudut ryhmän kanssa, varmista, että kaikki suojaan pyrkivät pääsevät turvaan. Sulje ovi, kun suojautumistila on täynnä, huomioi tilakohtainen maksimihenkilömäärä tai kun sinne ei ole enää tulossa lisää henkilöitä.
6. Huolehdi suojautumistilassa siitä, että ovet, ikkunat ja ilmastointiaukot tiivistetään ilmatiiviiksi esimerkiksi ilmastointiteipillä, vaatteilla tai muilla saatavilla olevilla materiaaleilla. Turvalaatikossa on teippiä ja jätösäkkejä.
7. Avaa radio YLE:n kanavalle ja kuuntele viranomaisten antamia lisäohjeita.
8. Pyri rauhoittamaan tiloissa olevia ja kehota heitä istumaan alas. Varmista, että kaikki ymmärtävät tilanteen. Kerro tilanteen kehittymisestä aina, kun saat uutta tietoa.
9. Järjestä tarvittaessa ensiapua. Suojautumistilojen yhteydessä on ensiapuvälineet.
10. Kirjaa suojautumistilassa olevien henkilöiden nimet ylös ja ilmoita henkilöiden lukumäärä tilannejohtoon tai kirjurille, jolle on annettu tehtäväksi kiertää tilat ja kerätä nämä tiedot.
11. Neuvo suojautumistiloissa olevia henkilöitä välttämään turhaa puhelimen käyttöä, jotta viranomaisyhteydet eivät ruuhkautuisi. Salli kuitenkin ilmoitus omaisille.
12. Pysy suojassa, kunnes tilannejohto tai viranomaiset antavat luvan poistua.

Luvussa 5 tarkastellaan tilojen pohjakarttoihin merkittäviä tietoja sisälle suojautumisen tarpeesta. Pohjakarttoihin merkitään tilannejohtokeskuksen sijainti, suojautumistilat ja vaihtoehtoiset suojautumistilat enimmäishenkilömäärineen sekä hätä seis -painikkeen sijainti. Lisäksi annetaan ohjeet tilannejohtokeskuksen kalustosta sekä turvalaatikon sisällöstä.

5. POHJAKARTAT, TILANNEJOHTOKESKUKSEN KALUSTO JA TURVALAATIKKO

Tässä luvussa perehdytään kaikkeen siihen dokumentaatioon ja ohjeistukseen, joita oppilaitosyhteisö suunnittelee ja toteuttaa oman kohteensa tietojen mukaisesti sisälle suojautumista edellyttävien tilanteiden ja näihin kohdistuvien harjoitusten sekä tositilanteiden varalta. Luvussa esitellään esimerkiksi erilaisia vaihtoehtoja suojautumismateriaalin tuottamiseksi silmälläpitäen omaa kohdetta.

5.1 Tilannejohtokeskuksen kalusto ja varustetarpeet

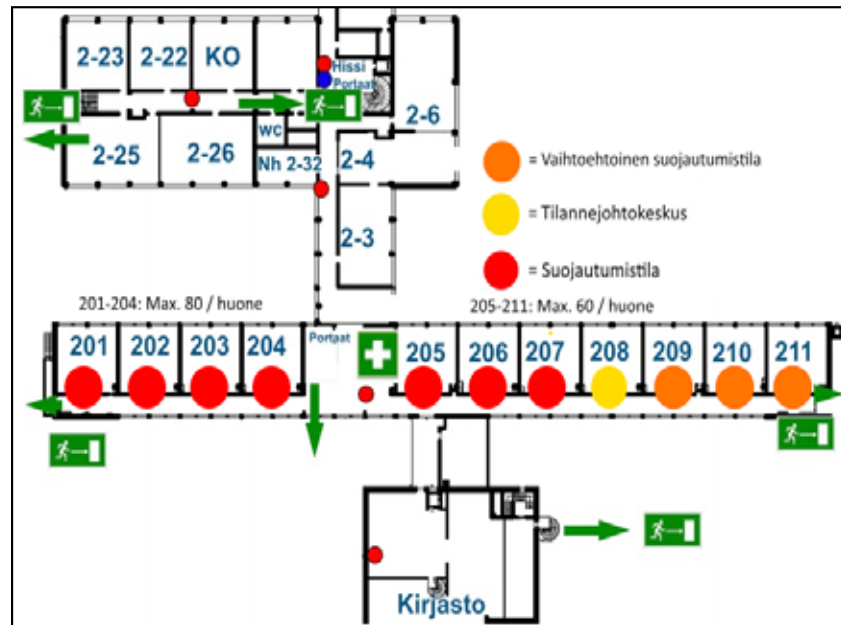
- tilaa vähintään 10 henkilölle
- kartta lähialueesta ja rakennuksen pohjakartat
- muistiinpanovälineitä: paperia, isoja muistioita, fläppitauluja sekä kyniä
- valmiita listoja rakennuksessa olevien henkilöiden nimien sekä lukumäärien muistiin kirjoittamista varten
- turvaliivejä henkilökunnan käyttöön
- turvalaatikkoja
- eristämiseen soveltuvaa materiaalia, kuten teippiä ja jätessäkkejä
- kaikki toimintaohjeet sisälle suojautumistilanteita varten
- Internet- tai WLAN-yhteys ja tietokone sekä mahdollisen tilannejohtamisen viestintäväline
- datatykki
- radio
- matka- ja radiopuhelimet
- tilannekeskuksessa olisi myös hyvä olla vesipiste tai keittonurkkaus

5.2 Tiedot pohjakarttoihin

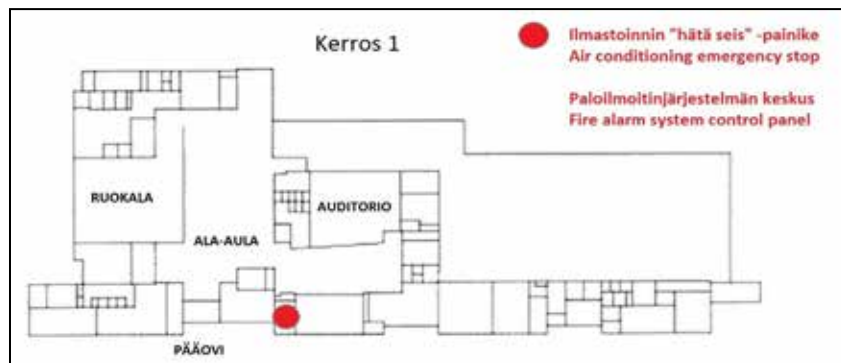
Sisälle suojautumista varten tehtäviin pohjakarttoihin merkitään seuraavat tiedot:

- suojautumistilat sekä jokaiseen tilaan erikseen enimmäishenkilömäärä
- vaihtoehtoiset suojautumistilat sekä jokaiseen tilaan erikseen enimmäishenkilömäärä
- tilannejohtokeskuksen sijainti
- hätä seis -painikkeen sijainti

Kuvassa 2 on esitetty esimerkki pohjakartasta, josta ilmenee tilannejohtokeskuksen sijainti, suojautumistilat enimmäishenkilömäärineen sekä vaihtoehtoiset suojautumistilat. Kuvassa 3 on esitetty ilmastoinnin hätä seis -painikkeen sijainti.

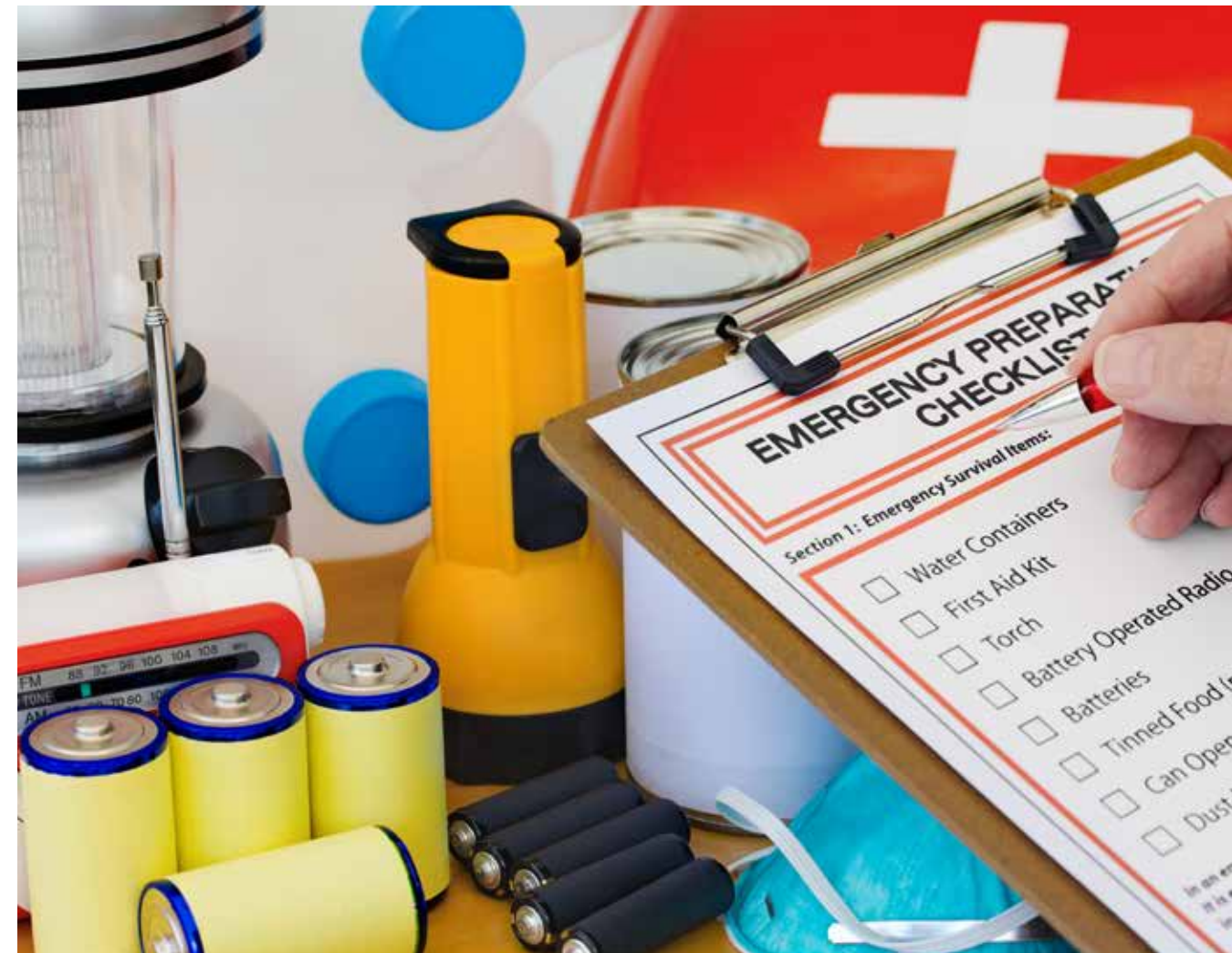
Kuva 2. Esimerkki pohjakartasta

Kuva 3. Ilmastoinnin hätä-seis -painikkeen sijainti

5.3 Turvalaatikko

Turvalaatikko on koulun oman toiminnan lähtökohdista suunniteltu ja toteutettu varustelaatikko. Siihen on koottu kaikki olennainen suojautumisen mahdollistamiseksi. Mukana ovat selkeät, roolikohtaiset ohjeet, kiinteistön pohjapiirroksat jaetuna eri tarkastusalueisiin sekä lista suojautumistiloista, jossa on valmiiksi sarakkeet suojautuneiden määrän kirjoittamiseksi. Turvalaatikossa on riittävä määrä ilmastointiteippiä, paristoradio ja paristoja, tusseja, Post it -lappuja, riittävä määrä taskulamppuja sekä turvaliivejä. Turvalaatikoida tehdään kiinteistökohtaisesti tarvittava määrä. Laatikot sijoitetaan niin, että ne ovat varmuudella saatavilla hätätilanteissa. Toimiva ratkaisu on sijoittaa laatikot jo valmiiksi suojautumistiloihin.

Esimerkki tilojen jakamisesta tarkastettaviin alueisiin

Tee tilannejohtajan avuksi kiinteistökohtainen koontilista tilojen tarkastamisesta: kuka on lähetetty minnekin ja millä varustuksella (taulukko 6). Merkitse kiinteistön pohjakarttoihin tarkastettavat tilat punaisella kehyksellä (viereinen kuva). Laadi myös kortit, joissa annetaan ytimekkäästi tilan jokaista tarkastusaluetta koskevat tarkastusohjeet. Tulosta ja laminoi koontilista tilojen tarkastamisesta, pohjakaartat että tarkastusohjeet. Säilytä edellä mainittu materiaali turvalaatikossa. Lisää turvalaatikkoon myös pyyhittävä tussi, jonka avulla täytetään koontilista tilojen tarkastamisesta.

Taulukko 6. Tilojen tarkistaminen vastuualueittain

VASTUUALUE	HENKILÖ	RADIOPUHELIN (KYLLÄ/ EI)	LISÄTIETOJA/ HUOMIOITA	TARKISTETTU
KELLARI A				
KELLARI B				
1. KERROS A				
1. KERROS B				
2. KERROS A				
2. KERROS B				
3. KERROS A				
3. KERROS B				
4. KERROS A				
4. KERROS B				

Luvussa 6 keskitytään viestintävälineiden hankintaan, ylläpitoon ja harjoitteluun sekä koulun sisäisiin kuulutuksiin. Lähtökohtana on, että koulu hankkii käyttöönsä radiopuhelimet. Niitä voidaan hyödyntää muutoinkin normaalissa arjen toiminnassa. Samoin on hyvä suunnitella ja toteuttaa kuulutusohjeet vähintään kahdella eri kielellä. Ne on hyvä vielä laminoida ja sijoittaa siten, että ne ovat aina ja esteettä saatavilla lähellä kuulutuspistettä.

6. KUULUTUKSET JA RADIOPUHELIMEN KÄYTTÖ

Tässä luvussa pääpaino on koulun viestintävälineiden hankinnassa, ylläpidossa ja oppilaitoksen sisäisten kuulutusten harjoittelussa. Lähtökohtana on, että koulu hankkii käyttöönsä radiopuhelimet, joita voidaan hyödyntää myös muutoin normaalissa arjen toiminnassa. Näin radiopuhelimet tulisivat kaikille tutuiksi. Suurin osa koulujen henkilökunnasta ei ole koskaan aiemmin käyttänyt radiopuhelinta, joten sen käyttöön liittyvät perusasiat on myös tarpeen käydä säännöllisesti läpi.

Sovi koulussa myös siitä, missä radiopuhelimia säilytetään ja ladataan. Jokaisen henkilöstön jäsenen on tiedettävä tämä paikka, ja heillä on oltava myös sinne esteetön pääsy. Samoin on sovittava, kuka vastaa radiopuhelimien latauksesta ja keskeytymättömästä toimintavalmiudesta. Tarkista radiopuhelimen käyttö-ohjeesta, miten laitteessa olevaa akkua suositellaan ladattavaksi. Hyvä keino radiopuhelimien toimintakyvyn ylläpitämiseksi on hankkia ajastimia, joiden avulla lataus tapahtuu säännöllisesti. Jatkuva lataaminen voi heikentää ajan kuluessa akkuja ja lopulta tuhoaa ne. Ajastimella lataaminen tapahtuu vain silloin, kun akun lataus alkaa olla lopussa. Lukijan on hyvä huomioida, että tekstissä viitataan perustasoiisiin radiopuhelimiin. Ammattikäyttöön tarkoitettuja laitteita voidaan toki suositella, mutta ne ovat korkean hintansa vuoksi monen oppilaitoksen tavoittamattomissa.

6.1 Kuulutusohjeet sisälle suojautumista varten

Sisällesuojautumistilanteessa tarvitaan oppilaille, opiskelijoille ja henkilökunnalle ohjeet. Kuulutukset voidaan tehdä keskusradion kautta, megafonilla tai omaa ääntä käyttämällä. Varmat ja napakat kuulutukset lisäävät yhteisön toimintakykyä, ja tositilanteessa niiden on todettu olevan koko toiminnan käynnistymisen ja pelastautumisen kannalta aivan keskeisiä toimia.

Kuulutus voidaan tehdä esimerkiksi seuraavasti:

*Huomio, huomio!
Seuraa tärkeä tiedotus.*

Lähialueella on tapahtunut vakava onnettomuus.

Pyydämme kaikkia oppilaitoksessa olevia siirtymään neljänteen kerrokseen sisälle suojautumista varten.

Henkilökunta opastaa suojautumistiloihin ja ohjaa toimintaa suojautumistiloissa.

Odottakaa ”vaara ohi” -ilmoitusta.

*Attention, attention!
An important announcement follows.*

There has been a major accident in a nearby area.

Please move immediately to the fourth floor for indoor sheltering.

Facility personnel will guide you to the sheltering and lead the action.

Please wait for the ”All Clear” announcement.

6.2 Radiopuhelimen käyttöohje

Radiopuhelimia käytetään oppilaitosyhteisöissä harvoin, jonka vuoksi niitä varten tarvitaan pikaohjeet. Alla on esimerkki radiopuhelimen käyttöohjeista. On huomattava, että ohjeet vaihtelevat eri radiopuhelinmalleilla. Nämä ohjeet on tehty ”maallikko-ohjeiksi” henkilöille, joilla ei ole aiempaa käyttökokemusta.

1. Paina tangentti pohjaan ja pidä sitä painettuna alas aina, kun puhut.
2. Noin kaksi sekuntia painamisen aloittamisesta kerro asiasi seuraavasti:
 - Kun kyseessä on harjoitustilanne, sano aina heti alkuun ”harjoitus”.
 - Sano ensin kenelle puhut, ja sitten, kuka puhuu. Esimerkiksi ”Harjoitusjohto – luokka 240”.
 - Odota, että tavoittelemasi taho tai henkilö vastaa omalla kutsullaan. Tässä erimerkissä vastataan ”Harjoitusjohto”. Tällöin tiedät varmasti, että tavoittelemasi taho on kuulolla.
 - Saatuasi varmistuksen siitä, että tavoittelemasi taho on kuulolla, kerro asiasi mahdollisimman lyhyesti ja ytimekkäästi.
 - Odota, että tavoittelemasi taho kiittää kiittää asian omalla kutsumanimellään. Jos kiittausta ei tule, ota uudestaan yhteys kohdan 2) ohjeella ja varmista, että viesti meni perille.
 - Päätä keskustelu sanomalla LOPPU.

Huomioitavaa:

- Radiopuhelin ei ole tavallinen puhelin. Kun puhut, pidä puhelin kohti kasvojesi noin 5-10 senttimetrin etäisyydellä ja puhu kohti mikrofonia.
- Odota aina kaksi sekuntia tangentti pohjassa, ennen kuin aloitat puhumisen. Lopeta tangentin painaminen vasta kun olet lopettanut, jotta voit kuunnella.
- Kun kuuntelet, älä paina tangenttia.
- Anna muiden puhua aina loppuun ennen kuin aloitat oman viestimisen.
- Älä puhu muiden päälle, vaikka asiasi olisi tärkeä. Puheesta ei saa selvää, jos samalla kanavalla puhuu useampi henkilö samanaikaisesti.
- Mieti aina etukäteen, mitä sanot, jotta radioliikenne toimii vaivattomasti.
- Puhu rauhallisesti.
- Muista aina kuitata saamasi viestit omalla kutsumanimelläsi.
- Muista aloittaa sanomalla ”harjoitus” aina, kun se on kyseessä.

Radiopuhelimen kutsukäytänteistä on syytä sopia ennakolta. Taulukossa 7 on esimerkkejä käytettävistä kutsuista.

Taulukko 7. Esimerkkejä sisälle suojaautumisessa käytettävistä radiopuhelinkutsuista

TOIMIPISTE/ TEHTÄVÄ JA KUTSU	MITÄ TARKOITTAÄ?
TIKE	TILANNEJOHTOKESKUSTA JA TILANNEJOHTO
PÄÄOVI	RAKENNUKSEN PÄÄOVI
OVI X	ESIMERKIKSI OVI C, JOKA ON C-RAPUN OVI
SUOJA X	ESIMERKIKSI SUOJA 202, JOKA ON SUOJAUTUMISTILANA KÄYTETTÄVÄ LUOKKA 202
KIERTO X	ESIMERKIKSI KIERTO A, JOKA ON RAKENNUKSEN A-SIIPEÄ TARKISTAVA HENKILÖ
KOKOONTUMISPAIKKA	KOKOONTUMISPAIKAN VASTAAVA HENKILÖ

Esimerkkejä radiopuhelinviestintään:

Pääoven vahti kutsuu tilannejohtokeskusta (tike): ”Kuuleeko TIKE, Täällä PÄÄOVI”
 Vastaaja: ”TIKE kuulee”
 Kutsuja Pääovi: ”Pääovella ei ole enää ketään. Savu haisee. Voinko tulla pois?”
 Vastaaja Tike: ”Tike kuittaa. Asia selvä. Voit tulla pois. Loppu.”

Jos joku olisi menehtynyt, ilmoita tilannejohtokeskukselle asia esimerkiksi näin:

”Tarvitsen jonkun avuksi katsomaan potilasta, heti”.
 Avuksi tulleelle kerrotaan tilanne ja hän menee tilannejohtokeskukseen kertomaan tilanteesta.

Käytettävissä oleville radiopuhelimille tarvitaan lisäksi pikaohjeet esimerkiksi siitä, miten akku laitetaan paikoilleen radiopuhelimeen, miten virta kytketään päälle, missä on tangentti sekä mitä kanavaa käytetään viestintään.

LOPUKSI

Idea tälle oppaalle syntyi, kun oppilaitoskenttä ilmaisi tarpeen ohjeesta riskilähtöisen turvallisuuskoulutuksen ja -harjoittelun toteuttamiseksi. Samoin kentältä oli kuulunut huolestuneita kommentteja, kun koulun harjoituksessa oppilaita oli juoksutettu sukkasillaan pakoon uhkaavaa puukkomiestä. Riskilähtöisen turvallisuustoiminnan kehittämisen näkökulmasta tämän kaltaiselle oppaalle oli siis selkeä tilaus.

Oppilaitosten yksi keskeinen tehtävä on tunnistaa, analysoida ja käsitellä ne riskit, jotka voivat uhata sen toimintaa. Kun tunnistettuihin riskeihin on asianmukaisesti varauduttu, on tämä edellyttänyt jokaisen yksittäisen riskin kohdalla sen määrittämistä, kuinka todennäköisenä oppilaitosyhteisö näkee sen toteutumisen. Samoin tämä on edellyttänyt sitä, että yhdessä on arvioitu, miten vakavat seuraukset riskistä seuraisi sen toteutuessa. Näiden kahden tekijän osalta on lopulta päätettävä, millaisia riskejä oppilaitos pitää niin todennäköisinä, että niitä varten on tärkeää harjoitella. Näistä lähtökohdista syntyi opas, joka antaa jokaiselle oppilaitokselle perusevää hyvän sisällesuojausohjeiden suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi. Valitsimme tähän oppaaseen sellaisia lähtökotia, joilla lukija voi lähestyä oppilaitoksen turvallisuutta kohteelleen räätälöidyn ja hyvään oppimiseen perustuvan harjoittelun kautta. Tärkeää on, että harjoituksen avulla oppilaitosyhteisön jäsenet oppivat toimimaan turvallisemmin yksilönä ja ryhmänä.

Tämä opas perustuu turvallisuusjohtamisen malliin, jonka mukaan kaiken oppilaitoksen turvallisuustoiminnan pitäisi olla riskilähtöistä. Tämä koskee erityisesti turvallisuuskoulutusta ja -harjoituksia. Oppaassa esitellään erilaisia skenaarioita, joista yhden ympärille koko keskeisin sanomamme myös rakentuu: sisällesuojautumista

harjoitellaan sitä varten, että osaisimme yhdessä toimien turvata koko oppilaitosyhteisön tilanteessa, jossa lähialueella palaa tai ilmaan vuotaa hengitykselle vaarallisia kaasuja. Näiden tapahtumien todennäköisyys on kuitenkin olemassa. Se voi tapahtua oppilaitoksessasi tänään, huomenna tai ensi viikolla. Osaatko sinä ja yhteisösi toimia, jos näin kuitenkin pääsisi käymään?

Opas pohjautuu kahden turvallisuusalan asiantuntijan näkemyksiin ja kokemuksiin sekä tutkittuun tietoon. Me kirjoittajat olemme ymmärtäneet, ettei kaikkea voi koskaan kirjoittaa auki. Tästä syystä olemme keskittyneet siihen, mistä uskomme olevan hyötyä oppilaitoksesi turvallisuuden kehittämisessä. Emme voi antaa valmiita toimintamalleja jokaiseen mahdolliseen tilanteeseen, mutta voimme jakaa sitä tietoa ja taitoa, mitä olemme näiden vuosien aikana ammentaneet järjestämistämme harjoituksista ja myös tutkitusta tiedosta. Toivomme, että jokainen suomalaisen oppilaitos harjoittelisi riskilähtöisesti – yksikään toteutunut harjoitus ei mene varmuudella hukkaan, vaan voi jonain päivänä koitua yhteisöme jäsenten pelastukseksi.

Turvallisuustyö on koko oppilaitosyhteisön yhteinen asia - se ei voi olla jokaisen eri toimijan itsenäisesti ylläpitämä toiminto, vaan yhteistyöllä johdettu ja toteutettu kokonaisuus. Turvallisuus on aidosti hallinnassa vasta silloin, kun sitä toteuttaa koko oppilaitosyhteisö yhdessä suunnitellen, harjoitellen ja tosipaikassa toimien – sidosryhmiä unohtamatta.

LÄHTEET

Haimes, Y., Y. 2015. Risk Modeling, Assessment, and Management. 4. painos. Hoboken (NJ): Wiley.

Kielitoimiston sanakirja. S-Ö. 2006. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Klem, T.J. & Best, R. 1982. Fire Journal, 76.

Korpiola, L. 2011. Kriisiviestintä digitaalisessa julkisuudessa. Helsinki: Infor.

Kouluissa harjoitellaan ampumisen varalta. 2016. Helsingin Sanomat 15.1.2016.

Kreus, J., Pelkonen, N., Ranta, T., Turunen, T. Viitanen J. & Vuoripuro, J. 2010. Korkeakoulun turvallisuus-käsikirja- Vakavien henkilöriskien hallinta. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 9.7.2016. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/114724/Laurea%20julkaisut%20C14.pdf?sequence=1>

Lanne, M. 2007. Yhteistyö yritysturvallisuuden hallinnassa. Tutkimus sisäisen yhteistyön tarpeesta ja roolista suurten organisaatioiden turvallisuustoiminnassa. VTT Publications 632. Espoo: VTT.

Leskinen, E. 2009. Ryhmä toimimaan! Vinkkejä tutustumiseen, oppimiseen ja yhteistyöhön. Taitosarja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lo, S.M., Huang, H.C., Wang, P. & Yuen, K.K. 2006. A Game TheoryBased Exit Selection Model for Evacuation. Fire Safety Journal.

Matikainen, K. 2007. Käyttäytyminen uhkatilanteessa – poistumisreitinväliintään vaikuttavat sosiaalipsykologiset tekijät tulipalossa. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalipsykologia. Pro gradu -tutkielma.

Merivirta, M-L. & Mäkelä, T. 2011. Tunnetko turvallisuusviestintän? Nolla tapaturmaa -foorumi. UUTISLEHTI 1/2011, 4-5. Viitattu 13.12.2016. http://www.ttl.fi/partner/nollatapaturmaa/uutislehti/Documents/uutislehti_2011_1.pdf

Mäkinen, K. 2007. Organisaation strategien kokonaisturvallisuus. Helsinki: Edita.

Opinpaja. 2011. Toiminnalliset menetelmät. Viitattu 10.12.2016. <http://www.peda.net/veraja/projekti/kelpokymppi/eriyttaminen/menetelmat/toiminnallisuus>

Piispanen, R. 2003. Kohtaamisen iloa. Toiminnallisia menetelmiä kokouksiin, koulutukseen ja työnohjaukseen. Viitattu 13.12.2016. http://www.peda.net/img/portal/2119590/Toiminnalliset_menetelmat1.pdf?cs=1305791785

Saari, S. 2000. Kuin salama kirkkaalta taivaalta – kriisit ja niistä selviytyminen. Keuruu: Otava.

SFS-EN 31010: 2013. Riskien hallinta. Riskien arviointimenetelmät. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

SFS-EN ISO 9000: 2015. Laadunhallintajärjestelmät. Perusteet ja sanasto. 3. painos. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

SFS-ISO 31000: 2011. Riskienhallinta. Periaatteet ja ohjeet. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

SFS-opas 73: 2011. Riskienhallinta. Sanasto. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

Sahlberg, P. & Lemmilampi, A. 1994. Yksinään vai yhteisvoimin? – Yhdessä oppimisen mahdollisuuksia etsimässä. Helsingin yliopisto. Vantaan täydennyskoulutuslaitos.

Sisäministeriö. 2016. Suojautuminen sisään ja väestönsuojat. Viitattu 1.7.2016. <http://www.pelastustoimi.fi/turvatietao/ehkaise-palon-sytyminen/kokonaisturvallisuus/suojautuminen-sisaan-ja-vaestonsuojat>

SPEK. 2016. Yleinen vaaramerkki ja sisälle suojautuminen. Viitattu 1.7.2016. <http://www.spek.fi/Suomeksi/Varautuminen-ja-vss/Sisalle-suojautuminen>

STUK. 2016. Säteilyvaara. Viitattu 8.7.2016. <http://www.stuk.fi/aiheet/sateilyvaara>

Suomen Riskienhallintayhdistys. 2016a. Potentiaalisten ongelmien analyysi. Viitattu 12.12.2016. <http://www.pk-rh.fi/uploads/poa-analyysi/potentiaalisten-ongelmien-analyysi-tietokortti.pdf>

Suomen Riskienhallintayhdistys. 2016b. Yleinen avainsanaluettelo. Viitattu 12.12.2016. <http://www.pk-rh.fi/uploads/poa-analyysi/poa-yleinen-avainsanaluettelo-tietokortti.pdf>

Julkaismattomat lähteet

Laurea-ammattikorkeakoulun kriisiviestintäopas. 2016. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Tiina Ranta & Soili Martikainen

SISÄLLE SUOJAUTUMINEN OPPILAITOKSISSA

Sisälle suojautuminen oppilaitoksissa -oppaassa keskitytään sisälle suojautumisharjoituksiin, joiden vaikuttavuutta lisätään hyvän suunnittelun kautta. Oppilaitosten yksi keskeinen tehtävä on tunnistaa, analysoida ja käsitellä ne riskit, jotka voivat uhata sen toimintaa sekä päättää, millaisia riskejä oppilaitos pitää niin todennäköisinä, että niitä varten on tärkeää harjoitella. Kun arvioidaan lähialueella tapahtuvaa vakavaa sisälle suojautumista edellyttävää tilannetta, todennäköisimmiksi tapahtumiksi nousevat tulipalo tai kemikaalionnettomuus.

Harjoituksiin tarvitaan mukaan koko oppilaitosyhteisö: henkilöstö, oppilaat tai opiskelijat sekä sidosryhmät. Tosipaikan tullen jokaisen oppilaitosyhteisön jäsenen on osattava toimia yhdessä. Turvallisuus on aidosti vasta silloin hallinnassa, kun sitä toteuttaa koko oppilaitosyhteisö yhdessä suunnitellen, harjoitellen ja tosipaikassa toimien.

Opas syntyi Opetushallituksen rahoittaman, Laurea-ammattikorkeakoulun toteuttaman Varautuva, turvallinen koulu -koulutuksen osallistujien esille tuoman tarpeen pohjalta. Opas on tarkoitettu kaikille oppilaitoksen turvallisuuden kehittämiseksi kiinnostuneille. Toivomme oppaan antavan lukijoille uusia ajatuksia sisälle suojautumisen harjoittelun toteuttamiseen.

